	כבוד רבו והלכות ת"ח ותלמוד תורה	
רמב	כבוד רבו ותלמיד חכם	1
	קיצור בהנהגת הוראה לש"ך	16
רמג	ת"ח פטור ממס, ומכירת סחורתו מוקדמת	18
רמד	קימה והידור בפני חכם אפילו אינו רבו	24

סימן רמב – שלא להורות בפני הרב, ורב שמחל על כבודו, ובו ל"ו סעיפים:

(א) [1]חייב אדם בכבוד רבו[2] ויראתו יותר מבשל אביו(א)[3]. הגה: [4]מציוה(ב) שהוא רבו מוכתר, קודם לאותו בדבריו: רבי, [5]אבל בדבריו שאינו מוכתר, קודם לאותו: מגמ:

(א) יותר מבשל אביו - שאביו מביאו[6] לחיי עוה"ז ורבו מביאו לחיי עולם הבא ואין לך כבוד ככבוד רבו ומורא כמוראו ואמרו חכמים ומורא רבך כמורא שמים (ט"ז), מי שעלה רבו שלישי לקרוא בתורה אינו רשאי התלמיד להיות הוא המשלים[7], שיש בזה זלזול ברבים, ואפי' אם קראוהו לא יעלה, דמוטב שיבא עשה דכבוד תורה וידחה מה שאמרו מי שקורין אותו לקרוא ואינו עולה עליו הכתוב אומר כו', דכיון דעשה כך משום כבוד רבו, אין בזה בזיון התורה ואם מה שקראו לרבו שלישי היה לכבוד הרב כמו שירת הים וכיוצא מותר ואם רבו נתן לו רשות בכל גוונא חייב לעלות (פ"ת).

(ב) אביו כו' - אין נוהגין כן[8] הלכך יש לומר דאע"ג דחייב בכבוד רבו יותר משל אביו מכל מקום יותר יש לקרותו בשם אב המיוחד לו מילדותו וגם מסתמא האב מוחל על כבודו בזה (ש"ך).

(ב) [9]כל החולק על רבו, כחולק על השכינה. וכל העושה מריבה עם רבו, כעושה עם השכינה. וכל המתרעם עליו, כאילו מתרעם על השכינה. וכל המהרהר אחר רבו, כמהרהר אחר השכינה. @NO MB@

(ג) [10]איזהו חולק על רבו, כל שקובע לו מדרש(ג) ויושב ודורש ומלמד [11]שלא ברשות רבו, ורבו קיים אף ע"פ שהוא במדינה אחרת. הגה: [12]מכל(ד) מותר לחלוק עליו בדבר שהוא הוראה, מס יש לו למיות והוכחות לדבריו שהדין עמו:

(ג) כל שקובע לו מדרש - היינו דוקא כשקובע עצמו להורות הוראות, וי"א דכיון שהוא קובע לו מדרש הרי הוא חולק על שררתו של רבו, ואפילו לבדוק סכין של שחיטה שאינו שום הוראה כלל אסור משום כבוד של רבו (ש"ך)[13].

(ד) אבל כו' – וי"א אפילו היה תלמידו אם אח"כ נתחכם יכול לחלוק עליו ולהורות בפניו אפילו להלכה ואפשר דכל זה בנטילת רשות או שמת וכדלקמן ס"ד וצ"ע (ש"ך), רק מותר לחלוק עליו בחייו בראיות דרך משא ומתן אבל לא יהיה קובע עצמו לדרוש ברבים או

Commented [O1]: ה אם כל הלכות וקדשתו רק לקמן סי' רמד סיח?

Commented [O2]: ה ערה.

Commented [O3]: מ דויק

---

[1] ב"מ לג ע"ח, כריתות כח ע"ח.
[2] עי' לקמן סעיף ל.
[3] עי' לקמן ש"ך סק"(טו).
[4] ב"מ מד ע"ח.
[5] קידושין לא ע"ב.
[6] לשון הש"ס "הביאו".
[7] צ"ע אם כל ההלכות האלה הם רק לקמן סי' רמד סי"ח.
[8] עי' טור שקורא לרא"ש א"מ ולא רבי.
[9] סנהדרין קי ע"ח.
[10] ברכות כז ע"ב, רמב"ם ת"ת פ"ה ה"ב.
[11] סנהדרין ה ע"ב.
[12] תרומת הדשן ח"ב סי' רלח.
[13] כל הפותח בית המדרש ללמוד תורה ללא הוראה, אין בזה איסור, ומש"כ בשו"ע היינו שבזמנם בית מדרש היו בית הוראה (ערה"ש סי"ח). והנה הערה"ש הביא מדברי הרמ"ך, והוב"ד בש"ך ועיי"ש שתמה על הרמב"ם אבל לא פוסק נגדו, וצ"ע אם יש ראיה מהש"ך דלא כערה"ש.

לקבוע ישיבה, ואצ"ל שאם עמדו למנין שלא ימנה כנגד רבו עם החולקים עליו. ובכלל זה שלא יחלוק על רבו כדרך החולקים לנצח את רבו אלא אומר ראיותיו בפניו אם ישרו בעיניו מוטב ואם לאו ישתוק. ולא יאמר לו "כך נ"ל" ובכלל זה לא יאמר לאחרים "רבי מתיר ואני אוסר", וכן להפך וכן כל כיוצא בדברים אלו. אבל לכתוב לעצמו ראיותיו אפילו שהם כנגד רבו מותר, אבל לכתוב פסק או הוראה לאחרים כנגד רבו בחייו אסור. וכן מותר לחלוק עליו אחר מותו ולפסוק ולהורות כפי ראיותיו ולעשות עליהם מעשה אעפ"י שהם כנגד רבו ולקבוע מדרש ולדרוש ברבים סברתו סתם אבל לא יאמר רבי היה אומר כך ואני אומר כך שזה מלבד שהוא חולק על רבו מבזה את רבו ברבים (פ"ת * רדב"ז), א', אין התלמיד רשאי לחלוק על רבו ולסתור דבריו דרך קיפוח וניצוח אפי' בפילפול בעלמא. ב', כל שאינו מתכוין לקנטר ולבייש את רבו, רשות הוא להשיב עד מקום שידו מגעת כדי להעמיד הדבר על בוריו ולברר האמת. ג', ובדבר הנוגע לדין והוראה לא די שרשאי לגלות דעתו, וראיותיו לסתור דברי רבו. אלא חובה ג"כ שלא ישתוק בכה"ג מפני כבוד רבו, דכבוד תורה עדיף. ד', מה שכתוב באות ג' הוא בכל אופן שהוא הטעות בדין, בין לקולא בין לחומרא, מצוה על התלמיד לומר דעתו וראייתו. ה', במשפטי עסקי ממונות יש איסור נוסף, משום דרירא דממונא, שלא יוציא ממון שלא כדין מיד הפטור, וכל זה בכלל מדבר שקר תרחק. ו', אין דברים הללו אמורים אלא בטעות בדאורייתא, אבל במידי דמדרבנן משאירים לרב לפסוק, ואחר כך שואלים עליו, אבל כשהטעות ברור, גם בדרבנן לא שותקים, ומתקנים את הרב. ז', לא נצטוה התלמיד אלא שלא לשתוק. אבל לא הותר לו לחלוק על רבו בחזקת היד לילך אחר עצתו ודעת עצמו לסמוך על זה להורות הלכה למעשה נגד דעת רבו, שזה חמור ממורה הלכה בפ"ר, שהוא אינו סותר דעת רבו כלל, רק שאינו חושש להמתין עד שיפסוק הרב את הדין וקופץ להורות לפניו, וכאן איסור כפול אפקרותא דמורה הלכה בפני רבו וגם סותר דבריו וחולק עליו, שהרי כיון שהרב ידע ראיותיו של תלמיד, והוא אעפ"כ עומד בדעתו אם שהשיב עליהם, או לא חש להשיב, אליו מחויב לשמוע בין להקל בין להחמיר, לעשות כדבריו אפי' בשל תורה. ח', ואסור לתלמיד להרהר אחרי רבו ואפי' להחמיר על עצמו, ויש בזה חשש של זקן ממרא, ובזה אין חילוק בין רבו קיים או לא. ט', כל זה דווקא בתלמיד מובהק שלא שימש כל צרכו וצריך עדיין לגמרא וסברא דרבו, אבל בתלמיד חבר כבר אמרו שיכול לחלוק ולסתור דברי רבו בגמרא וסברא. ויוכל להורות ולעשות מעשה כדברי עצמו. י', אבל כל זה במקומו וברשותו של התלמיד או ברשות ששניהם שוין בו, שם רשאי להורות כפי סברתו, אבל לא במקומו של רבו דהיינו בפניו ממש, משא"כ אחר מותו הרשות נתונה לתלמיד חבר לעשות מעשה כדעת עצמו. וכן מותר לתלמיד להחמיר, אפי' מספק בלבד, ואפילו במקום רבו. י"א, רבו אינו רשאי לחלוק עליו ולהורות במקומו שלא כדעתו של תלמידו החבר, ואפי' עדיין לא נשאל עליה עכשיו, כמי שחלה הוראתו דמי, כיון שרגיל לפסוק כן, ודינן זה עם זה כחבר שאינו רשאי להתיר מה שאסר חברו, ולא לאסור מה שהתיר חבירו אם לא ע"פ הדרכים שנתבארו בפוסקים, וזה דווקא כל זמן שחברו קיים וכנז' (פ"ת * שאלת יעבץ).

(ד) [14]אסור לאדם להורות לפני רבו(ה) לעולם, וכל המורה לפניו חייב מיתה. הגה: [15]ומפילו נטילת רשות לא מהני תוך שלשה פרשאות(ו), לא הוי רבו מוכתק. [16]ואם הוא רחוק מרבו(ז) י"ב מיל, ושאל לו אדם דבר הלכה בדרך מקרה, יכול להשיב. אבל לקבוע עצמו להוראה ולישב ולהורות, אפילו הוא בסוף העולם, אסור להורות עד שימות רבו או עד שיתן לו רשות. הגה: [17]וכל זה כרבו מוכתק(ח), לכל בתלמיד חבר, מפילו תוך שלשה פרשאות רבי. [18]וי"א דמ"מ לפני רבו ממש(ט) לאסור, [19]ומפילו שלא בפניו ממש, לא התחילו בכבוד הרב לומר שישמעו

---

[14] עיבוצין סג ע"א.

[15] תוס' סנהדרין ה ע"ב ד"ה שלא, מהרי"ק קסט.

[16] רמב"ם ת"ת פ"ה ה"ג.

[17] רמב"ם ת"ת פ"ה ה"ט.

[18] ריב"ש רעא.

[19] עיבוצין סג ע"א רש"י שם.

לכך, או שהכל מופלג בחכמה וזקנה, אין להורות בעיניו.[20] וי"א דתלמיד גמור(י) תוך י"ב מיל חייב מיתה, אם הוא מורה. חוץ לי"ב מיל, פטור אבל אסור. הגה: [21]וי"מ דלוקח ברגיל לבא(יא) לעיניו של תלמיד. אבל אם אינו רגיל(יב) לבא שם, רק בדרך מקרה, מותר, כל שהוא חוץ לג' פרסאות. [22]תלמיד חבר תוך י"ב מיל, פטור אבל אסור. וחוץ לי"ב מיל, מותר(יג). אף על פי שנטל רשות(יד) מרב אחד, לא סגי, עד שיטול רשות מכל רבותיו המובהקים. הגה: [23]והמי מובהקים לא מיירי כשאר רבו מובהק שרוב חכמתו ממנו, דמ"כ לא אפשר להיות לו הרבה רבותיו מובהקים, אלא ר"ל תלמיד גמור(טו), למפוקי תלמיד חבר להיינו שנתגדל בתורה ונעשה חבר לרבו, להיינו שהוא קרוב להיות גדול כרבו. [24]מיהו יש חולקין וסבירא להו דאי קבל רשות מרבו אחר, מהני להורות(טז) חוץ לג' פרסאות. אבל תוך ג' פרסאות, לא מהני ליה. [25]וי"מ לכל שאינו רבו מובהק, להיינו שאין רוב חכמתו ממנו, תלמיד חבר הוא:

(ה) לפני רבו - לכן ראוי לכל מי שהגיע להוראה שלא יורה שום הוראה בלתי עיון תחלה בספר. כי רבותינו הן הן הספרים אשר נתפשטו בקרב ישראל כו' ובר מן דין ראוי לעשות כן במקום שאין בני תורה שלא יחשדו ויאמרו שעם הארץ שמחמירים עליהם שלא כדין מפני חסידות (פ"ת), המורה צדק כשיבוא לפניו איזה הוראה יעיין בספרים ולא יורה על פה, ולא יבוש מהמלעיגים באומרם כי הוראה צריכה להיות מיד וזירוז בלי עצלות, והמורה שלא על פי הספרים הוה כמורה הלכה בפני רבו ח"ו (פ"ת * פמ"ג).

(ו) שלש פרסאות – וי"א דנטילת רשות מהני אפי' תוך ג' פרסאות (ש"ך).

(ז) ואם הוא רחוק מרבו - אם היה רבו חוץ לג"פ והורה הוראה להכשיר הבהמה ואח"כ בא רבו תוך ג' פרסאות והבהמה קיימת, כל שהתחיל, כגון שהוא נושא ונותן בהוראה עדיין ונודע לו שבא רבו תוך ג"פ מותר להורות בלי שאלה לרבו, ועיקר רק אם כבר הורה, אבל אם הוא באמצע לדון, ואילו יודע לאן הדברים נוטים, ורבו חזר תוך ג' פרסאות, צריך לשאול לרבו, אמנם היכא שהרב מחל על כבודו דינו אמת, וממדת חסידות בכל ענין יש לשאול (פ"ת).

(ח) וכל זה ברבו מובהק - וי"א דאפי' תלמיד חבר אסור תוך ג' כדלקמן (ש"ך).

(ט) וי"א כו' ממש כו' - האי "ממש" לא מדובר על רבו אלא א"לפניו" כלומר ד"לפניו" ממש אפילו תלמיד חבר אסור (ש"ך).

(י) וי"א דתלמיד גמור כו' - וי"א אלו אין מחלקים בין דרך מקרה לקבע (ש"ך).

(יא)וי"א דדוקא ברגיל לבא - שם לקצים כגון ביום השוק או בב' וה' שם ונראה דיום השוק דומיא דב' וה' היינו יום ראשון דשבוע, אבל יום השוק דשנה, כגון יריד, לא מיקרי רגיל (ש"ך).

(יב) אבל אם אינו רגיל כו' - מותר כל שהוא חוץ לג' פרסאות. אפי' הוא רבו מובהק (ש"ך).

(יג) וחוץ לי"ב מיל מותר כו' - אפי' בלא נטילת רשות וי"א דמכל מקום צריך נטילת רשות (ש"ך), ויש אומרים שבדרך מקרה מותר להורות, אבל לקבוע עצמו צריך רשות (ש"ך * מהרי"ק).

(יד) אף על פי שנטל רשות כו' - אתלמיד גמור קאי וכדמסיים "עד שיטול רשות מכל רבותיו המובהקים", אבל בתלמיד חבר מספיק בנטילת רשות מרבו. ואם יש לו רב א' מובהק והאחרים אינם מובהקים, צריך שיטול רשות מרבו המובהק (ש"ך).

(טו)תלמיד גמור – י"א דאפילו לא למד רוב חכמתו ממנו כל שלא נתגדל להיות קרוב לרבו מיקרי תלמידו ואין עיקר כזה אלא דבעינן שיהא רבו מובהק שרוב חכמתו ממנו אבל אין רוב חכמתו ממנו א"צ לנהוג בו שום כבוד רק לענין קריעה שקורע עליו כעל מי שמתאבל עליו ועומד מפניו, אבל להורות לפניו או לקבוע לו מדרש לעצמו וכן המתרעם על רבו

---

[20] רמ"ץ עירובין פ"ו סי' ב, סנהדרין פ"מ סי' ב.

[21] מרדכי עירובין תקי.

[22] עירובין סב ע"ב ותוס' שם, כתובות ס ע"ב, רמ"י שם ד"ה למ, ותוס' שם ד"ה כי.

[23] מהרי"ק קסט.

[24] שו"ת הרשב"מ ח"מ סי' קיח, וריב"ש רעח.

[25] רמב"ם ת"ת פ"ה ה"ט.

והמהרהר אחר רבו, כל הדברים האלו אין נוהגין, כיון שאין רוב חכמתו ממנו, וכל שלא למד ממנו רוב חכמתו הרי הוא כתלמיד חבר, אמנם אם למד רוב חכמתו ממנו אם אח"כ נתחכם כמותו הוי תלמיד חבר. ומש"כ שאי אפשר כמה רבותיו מובהקים, יש לומר שלמד אצל זה רוב חכמתו במקרא ואצל זה רוב חכמתו במשנה ואצל זה רוב חכמתו בש"ס ואצל זה רוב חכמתו במדרש ואגדות ואצל זה רוב חכמתו בקבלה (ש"ך).

(טז)מהני להורות – י"א דחוק לג' פרסאות אבל תוך ג' פרסאות לא מהני ליה רשות מרב א', אבל מכל רבותיו אם אין לו רק רב אחד מהני, אבל יש חולקין דתוך ג' לא מהני נטילת רשות כדלעיל ס"ק ד' (ש"ך).

(ה) [26]אין תלמיד יכול לסמוך אחרים במקום רבו: @NO MB@

(ו) [27]אם לא קבל הנסמך הסמיכה מיד הרב ההוא הסומך אלא ע"י רבנים אחרים, והוא נעשה להם סניף, אין לאותו הרב להשתרר עליו כלל אם אינו רבו. הגה: [28]לכל מקום נהגו שהנסמך כפוף קצת לסומכו. [29]וכן מי שלומד בישיבה זמן מחל, נהגו לומר שהוא תלמיד בעל הישיבה[30], לף על פי שמפקד שבעל הישיבה שמע יותר חילוקים ממנו, וים למנהגים ללו עיקר על מה שיסמוכו: @NO MB@

(ז) [31]לא מקרי הוראה אלא בשמורה על מעשה שבא לפניו, אבל אם שאלו לתלמיד הלכה כדברי מי, יכול לומר מה שבדעתו, כיון שאינו(יז) מורה על מעשה שבא לפניו:

(יז) כיון שאינו כו' - אבל אם מורה על מעשה שבא לפניו, אפילו שאלו הלכה כדברי מי, אסור לומר כדברי פלוני (ש"ך).

(ח) [32]לא מקרי הוראה אלא בדבר שיש בו חידוש לשואל, אבל בהוראה ידועה שהיא פשוטה לכל, כגון נותן טעם לפגם או לבטל איסור בששים וכיוצא באלו, מותר:

(ט) [33]יש מי שכתב(יח) שכל הכתוב בספרים מפסקי הגאונים יכול להורות בימי רבו, רק לא יורה דבר מלבו ולא יסמוך על ראיותיו לדמות מילתא למילתא מעצמו[34]:

(יח)יש מי שכתב כו' – אפילו בפני רבו ואפילו יש בו חידוש לשואל (ש"ך).

(י) [35]יש מי שכתב שאסור לחכם(יט) להתיר דבר התמוה שנראה לרבים שהתיר את האסור[36]:

(יט)שאסור לחכם כו' - היינו דוקא אם מתיר בסתם, אבל אם אומר לשואל טעם בדבר ומראה לו פנים או שמביא ראיות מתוך הספר מותר (ש"ך).

(יא) [37]לאפרושי מאיסורא, כגון שרואה אדם שעובר עבירה מפני שאינו יודע שהוא אסור, או מפני רשעתו, מותר להפרישו ולומר לו שהוא אסור, בפני רבו, שבכל מקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב:@NO MB@

(יב) [38]אם בני ביתו(כ) של תלמיד הוצרכו להוראה ושאלו לו, לא יורה להם במקום רבו. [39](ולא כל מי שמתו(כא) רבו מותר ליקח ולהורות, מ"כ הגיע להולמה):

Commented [O4]: ל בדוק ש"ך סקט"ו שר' יונתן לא אסר אלא לא נהג, ולכן אין בזה שום איסור?

---

[26] מהרי"ק סי' קסט, תוס' סהלכין ה ע"ל ד"ה נקיטנא.

[27] מהרי"ק קיז סי' ג.

[28] מהרי"ק קס וקסט.

[29] תלומת הלקן ח,ב סי' ללז.

[30] עי' לקמן הערה **Error! Bookmark not defined.**.

[31] תוס' סנהלכין סב ע"ב ד"ה מהו, ולמ"ק סנהלכין פ"ו סי' ב.

[32] תוס' סנהלכין סב ע"ב ד"ה לב, ולמ"ק סנהלכין פ"ו סי' ב.

[33] הגהות מיימוניות ת"ת פ"ה לות ג.

[34] ויש חולקים על הש"ך (בהגר"א).

[35] הגהות מיימוניות ת"ת פ"ה ה"ב.

[36] עי' ט"ז לעיל (סי' צב ס"ז ד"ה כגון) שרב שמתיר דבר משום הפסד מרובה יש להסביר לשואל שלא יתמה למה לפעמים מתיר ולפעמים אוסר.

[37] עיבודין סג ע"ל.

(כ) אם בני ביתו - כל הוראות איסור והיתר שבא לאדם בתוך ביתו שרי להורות אם בר הכי הוא ואפילו במקום רבו, משא"כ לאביו ולאמו. ואם יש לו חלק באותה הוראה [פי' שיש לו חלק מהעוף הניתרת או נאסרת], אפילו שמיני שבשמינית, מותר וי"א דדוקא בדיקת סכין שאינו אלא לכבודו של חכם וכזה דבר הרב מוחל על כבודו שלא להטריח את התלמיד לבא אליו, אבל דבר איסור והתיר אפילו לעצמו אסור להורות במקום רבו וצ"ע כעת (פ"ת).

(כא) ולא כל מי שמת כו' - הג"ה זו צ"ל בריש סעיף י"ג "ולא כל מי שמת רבו מותר לישב ולהורות אלא אם כן הגיע להוראה וכל תלמיד שלא הגיע להוראה כו'" כן צ"ל ועי' לקמן (סקמ"ו?) עד כמה מיקרי לא הגיע להוראה (ש"ך).

(יג) [40]תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה, הרי זה שוטה רשע וגס רוח, ועליו נאמר: כי רבים חללים הפילה (משלי ז, כו). הגה: ותלמידים הקטנים הקופלים להורות ולישב בלשכת עמי הארץ, מרבים מחלוקת ומחריבים העולם ומכבין נרה של תורה. ויזהר כל אדם שלא יורה כשהוא שתוי יין(כב) או שלא לכבים המשכבים(כג), אפילו בדבר פשוט, אם לא שהוא דבר בור בפוסקים(כד) וזיל קרי בי רב הוא. עיין בחושן המשפט סי' ז'[41]:

(כב) כשהוא שתוי יין - היינו דוקא רביעית יין חי, שאינו מזוג, אבל אם שתה כדי רביעית בלבד והיה בה מים כל שהוא, או ישן מעט או הלך כדי מיל, כבר עבר היין ומותר להורות. אבל שתה יותר מרביעית, אפילו מזוג, או שינה מעט, או הדרך, מוסיפין בשכרותו, אלא ישהה לפי השכרות עד שלא ישאר משכרותו שום דבר שבעולם. וי"א דאין חילוק בין מהלך ברגל ובין רכוב, ועיקר שיש שתי הבנות בענין: א', רכוב שאני דאין מפיג אלא בג' מילין. ב', יש חילוק בין מהלך לרכוב בשתה יותר מרביעית, דברכוב לא אמרינן שמוסיף בשכרותו כשרכב ג' מילין, אבל רכוב לא. י"א שבי"ט או בסעודה גדולה כגון מילה ונשואין ופורים וכיוצא בזה במקומות ששותין הרבה אסור להורות כל היום עד למחר ואם נתן דעתו כבר על פסק הדבר מותר להורות בין לאיסור בין להיתר אפילו לאחר סעודה גדולה כמו בי"ט, וי"א שאין אסור להורות כל היום אלא כשירגיש שסר יינו מעליו מותר ואין בזה מחלוקת אלא הצד הראשון סובר שזה בסתמא אבל אם ברור לו שסר יינו מעליו מותר. מותר לשיכור ללמוד תורה ואפילו הלכות ומדרשות והוא שלא יורה ואם היה חכם וקבוע להוראה לא ילמד שלמודו הוראה היא (ש"ך), י"א דהיינו דוקא בהוראות איסור והיתר אבל מותר לדון דיני ממונות אף כשהוא שתוי, וי"א דאין חילוק ולכן המחמיר תבא עליו ברכה (פ"ת)[42].

---

[38] לח"מ עירובין פ"ו סי' ב.

[39] למג"ס ת"ת פ"ה ה"ג.

[40] ע"ז יט ע"ב, למג"ס ת"ת פ"ה ה"ל.

[41] ז"ל ס"ה: יש אומרים [תוס' סנהדרין מב ע"א ד"ה העוסקים] דשתויי יין מותרים לדון דיני ממונות. וז"ל המאיר המשפט: דיני ממונות - אבל איסור והיתר אסור אפילו לא שתה אלא רביעית עד שיסור יינו מעליו, מיהו ביינות שלנו יש להקל בשתיית רביעית (סמ"ע), כל שנתן דעתו כבר על הפסק, מותר להורות אפילו באיסור והיתר אפילו אחר ששתה בסעודה גדולה (ט"ז), וי"א דשתוי אסור אפילו לדון ועכ"פ המחמיר תבא עליו ברכה, ואין להקל כלל, כי איסור דאורייתא הוא לדברי האוסרים כמו הוראה (פ"ת), ויש טעם לחלק שכן בהוראה יכול להורות לבדו ואין צריך צירוף כלל, אז אסור לשתות, אבל בדין דצריך שלשה וזה לא שכיח דכל שלשה ישתו וישכרו לא אסרו דשנים יזכירו אותו, ואם יראו שדעתו בלתי צלול לרב יינו יזהירו אותו להמתין ולא ימהר לחתוך הדין, אבל יחיד מומחה דדן יחידי ודאי דאסור לשתות יין כמו חכם המורה (פ"ת * תומים).

[42] עי' שו"ע (או"ח סי' צט ס"ג): כל אחד שהוא שתוי, סגי ליה לפי מה שמרגיש בנפשו שיפיג יינו. הגה: ולכן אין נזהרין ביינות שלנו, שאין חזקין, שמתפללין אף על פי ששתה רביעית ויותר. וכל שכן אם מתפללים מתוך סידור שבידו, שאין חוששין לשכרות מעט, (כן נראה לי).
משנה ברורה: ולכן אין וכו' - זה קאי אשתוי שאין בו איסור אלא לכתחילה אבל בשיכור שתפילתו תועבה ודאי יש ליזהר אפילו לדידן וצריך לחזור ולהתפלל.
שאין חוששין - היינו ליישב המנהג אבל מ"מ אין נכון. כתב ביש"ש פ"ב דביצה וביו"ט יכול להתפלל מנחה אף על פי ששותה קצת דא"א להמתין עד שיפוג יינו וכ"ש האידנא דבלא"ה אין מכווינין כ"כ שאין להקפיד בשתוי.

Commented [O5]: ז ה צד או זה שהפ"ת חולק על השו"ע?

Commented [YL6]: " ב"ררמהלך

(כג)או שאר דברים המשכרים כו' - אפילו אכל תמרים או שתה חלב ונשתבשה דעתו מעט אל יורה (ש"ך)[43].

(כד) אם לא שהוא דבר ברור בפוסקים כו' - אפילו הוא דבר ברור בפוסקים, כל שאינו מפורש במקרא דהצדוקים מודים בו, אסור להורות, ואפשר דמ"ש המחבר דבר ברור "בפוסקים" ט"ס והא וצ"ל "בפסוקים", י"א דמי שמיצר ואין דעתו מיושבת עליו אל יורה בשעה שהוא מיצר דכתיב בצר אל יורה, ומדת חסידות לכל בעל הוראה שיהא נזהר מלהורות בכל הני, כגון ביומא דרתח או בא מן הדרך ברגלו או ביתא דאית ביה שכרא או הרסנא אבל אין שם איסור אפילו לכתחלה (ש"ך), כגון שרץ צפרדע טהור דם אסור, אבל שאר הוראה אפילו נותן טעם לפגם ובטל בששים אף ע"ג דמותר להורות בהם בפני רבו, שתויי יין אסורים בהם, דהא לאו זיל קרי בי רב הוא, ואסור להורות בשכרות אלא בדבר שהצדוקים מודים בו והנהו ודאי אין הצדוקים מודים בו (ט"ז)[44].

(יד) [45]כל הכם(כה) שהגיע להוראה ואינו מורה(כו), הרי זה מונע תורה ונותן מכשולות לפני רבים, ועליו נאמר: ועצומים כל הרוגיה[46] (משלי ז, כו). הגה: [47]ענין הסמיכות שנהגו בזמן הזה, כדי שילמדו כל העם שהגיע להוראה ומה שמורה הוא בדקות רבו הסומכו, ולכן אם כבר מת

---

[43] בשאר משקין אינו אסור אלא עד שנעשה שכור, ואין איסור ברביעית שאר משקין אא"כ הוא שכור או עכ"פ נשתבש דעתו מעט, ולכן לענין הוראה יכול לשער בעצמו שאם לא נשתבשה דעתו כלל, מותר (נשמת אדם ח"א כלל לב ס"א).

[44] עי' מעשה רקח ביאת מקדש פ"א ה"ג: י"א זה לא בא אלא לאפוקי דבר שאינו מפורש, אף על פי שהוא פשוט וכו'. אבל דבר הכתוב בהדיא בפוסקים, אף על פי שהוא חידוש, יכול להורות ועי' רשב"א (ח"א סי' רמז) והוא הדין בדין שכבר עיין בו ופשוט לו, ועיקר שזה רק בדעת הרשב"א ולא בדעת הרמב"ם.

[45] שם.

[46] עי' חו"מ סי' י ס"ג: הוב"ד במלואים אות **Error! Reference source not found.**. ועי' רמ"א (חו"מ סי' כה ס"א): ולענין הוראות איסור והיתר, אם הגיע להוראה, אף על פי שאינו סמוך, דינו כמומחה.

מאיר המשפט: ולענין הוראות איסור והיתר כו' - באיסור והיתר במומחה שהוא גמיר וסביר לבד ולא סמוך, פטור מתשלומין, כיון שהוא מחויב להורות מן התורה, ולאו דוקא סמוך (סמ"ע), וי"א דאפילו באיסור והיתר בעינן מומחה ונטילת רשות לענין פטור תשלומין, או מומחה וקיבלו עלייהו. ומ"ש הסמ"ע "שהרי הוא חייב להורות מן התורה", אינו נכון, שכן שם מדובר כשמקבלים אותו ואינו מורה, או כשבאים לפניו סתם לשאול דבר הוראה, אבל בלא קבלה, אינו מחויב להורות בעל כרחם (ש"ך).

עי' ערה"ש סל"ו שהביא שלא להורות מתוך השו"ע עצמו וז"ל: והגם שאח"כ נתחברו פירושים על הש"ע מרבותינו האחרונים מ"מ ידוע שבלא באר מים חיים מהש"ס והראשונים אינו עולה יפה.

ועי' הקדמה לדברי חמודות ומעדני יו"ט: אף הרב הגדול מהר"י קארו ז"ל אשר השביר בר בספרו ב"י ומתוכו עשה החיבור שקראו שלחן ערוך בדמותו ובצלמו של ס' הטורים ועל לשונו תמיד לשון הרמב"ם ז"ל לא נתכוין מעולם להורות מתוך ספרו חלילה וחלילה מלחשוב עליו כזאת רק שמי שלמד ועי' בס' הטורים עם פי' הב"י וילאה למצוא תכלית כל דין ודין הלא ידעו ויבינו מתוך הש"ע זאת היתה כוונתו הרצויה, ע"כ.

ועי' מהרש"א (חידושי אגדות סוטה כב ע"א): ובדורות הללו אותן שמורין הלכה מתוך שו"ע והרי הם אין יודעין טעם הענין של כל דבר אם לא ידקדקו מתחלה בדבר מתוך התלמוד שהוא שימוש ת"ח וטעות נפל בהוראותם והרי הן בכלל מבלי עולם ויש לגעור בהן.

ועי' שבות יעקב (ח"ג סי' צח): אין דעתי נוחה באלו ספרי לקוטים של אחרונים כמו לחם הפנים וגן נטע ובאר היטב, כי לא הטיבו אשר דיברו שהם רק כמעתיקים מספר אל ספר לבדוק בחורים וסדקים כל מקום שימצאו איזה חומרא מציאה הוא בידם להעתיקם ואל תסמוך עליהם כלל, כי די לנו החומרות שהחמיר רמ"א ושארי גדולי האחרוני' אשר בידם להכריע אבל, בעלי ליקוטים אלו לאו דסמכא אינן כי אין בידם הכרע להכריע מדעת עצמן או מדעת הפוסקים הלכה כמאן וכ"ש להקל אין שומעין להם ולא נאה להם חיבורים כאלה אם לא שהם מפורסמים למומחין שהומחו רבים עליהם כמו בעל פנים חדשות וכנסת הגדולה ולקט הקמח וכו'.

שו"ת בנימין זאב (סימן רמח): וראוי לכל חכם כשיורה להצטרף עם חכם אחר כי היכי שיצא הדין לאמתו.

[47] ריב"ש רעת.

רבו מ"ל לסמיכות. וכן בתלמיד חבר, כלך שנתבאר לעיל, במקום שמ"ל רשות מ"ל סמיכות.[48] וי"מ דמי שמינו מוסמך למורינו ונותן גיטין וחליצות, אין במעשיו כלום, ויש לחוש לגיטין וחליצות שנתן, אם לא שידוע לכל שמומחה לדבים הוא רק שמלא ענוה ושפלות הינו מבקש גדולות. ויש חולקים ומקילין.[49] ובמקום עגון יש להקל אם כבר נתן גיטין וחליצות, אבל לא בדלך לחר, כי מנהגן של ישראל תורה, כן נ"ל. ועוד נ"ל שמותר לתת מורינו למחר שיסדר גיטין, ואף על פי שמדין הסמיכה שבימים הראשונים(כז) לא הוי דינא הכי, מ"מ עכשיו הינו מלא נטילת רשות בעלמא ושרי:

(כה) כל חכם כו' - ובדורות הללו אותם שמורים הלכה מתוך השו"ע והרי הם אין יודעים טעם הענין של כל דבר אם לא ידקדקו תחלה בדבר מתוך התלמוד, שהוא שימוש ת"ח, טעות נפל בהוראתן, והרי הן בכלל מבלי עולם ולכן יש לגעור בהן. ואפשר דדוקא אז, שלא היה עדיין שום חיבור על השו"ע, אבל האידנא שנתחברו הט"ז וש"ך ומג"א ושארי אחרונים וכל דין מבואר הטעם במקומו, שפיר דמי להורות מתוך הש"ע והאחרונים (פ"ת).

(כו) ואינו מורה - יש להסתפק בהא דאמרינן במסכת אבות חרב בא לעולם על עינוי הדין והוא דוקא עינוי דין מדיני ממונות או אף הוראות או"ה בכלל שלא ידחה בלך ושוב, והעיקר דלאחר שההוראה ברורה אליו לא יחמיץ שוב את ההוראה רק ישיב מיד להשואל, דכשם שאסור לענות דין מדיני ממונות, ה"נ בכל ההוראות, וי"א שזה דווקא דאלמנה ויתום אבל כל אדם יש לחלק בין דיני ממונות ובין הוראות או"ה. וכתב עוד לכ"ע אסור לעכב הוראה להתיר אשה לבעלה (פ"ת).

(כז) ואף על פי שמדין הסמיכה שבימים הראשונים - והוא שיהיה ראוי לכל הדברים כיצד חכם מופלא שראוי להורות לכל התורה כולה, יש לב"ד לסמוך אותו וליתן לו רשות לדון ולא להורות באיסור והיתר או יתן לו רשות באיסור והיתר ולא לדון דיני ממונות או יתנו רשות לזה ולזה אבל לא לדון דיני קנסות, או לדון דיני קנסות אבל לא להתיר בכורות במומין, או יתנו לו רשות להתיר נדרים בלבד או לראות כתמים וכן כל כיוצא בהן. שהרי סמיכה שבזמן הזה אינו אלא נטילת רשות בעלמא (ש"ך).

(טו) [50]אסור לתלמיד לקרות לרבו בשמו[51], לא בחייו ולא במותו, ואפילו לקרות לאחרים ששמם כשמו אסור, אם הוא שם פלאי(כח) שאין הכל רגילין לקרות בו. הגה: [52]אבל אם מרגילין בו, מותר להזכיר(כט) שלא בפני רבו.[53] וכל זה לוקח כשמינו מזכיר רק שמו לבד, אבל מותר לומר(ל): כ' מורי פלוני:

(כח) אם הוא שם פלאי - שכל השומעו יודע שהוא פלוני, ואפי' שלא בפניו. ולא יזכיר שמו בפניו ואפי' לקרוא לאחרים ששמם כשם רבו אסור, אלא ישנה את שמם אפי' לאחר מותו. הא דנקט דבעינן דוקא פלאי הוא סמך למה שאחריו, דהיינו אפילו שלא בפניו, אבל בפניו לא בעינן פלאי ואסור בכל גווני (ט"ז).

(כט) מותר להזכיר כו' - כלומר לקרות בו אחרים ועי' לעיל (סי' רמ ס"ב סק"ג?) (ש"ך).

(ל) אבל מותר לומר כו' - דוקא שלא בפניו, אבל בפניו אין להזכיר שמו כלל רק יש לקרותו רבי (ש"ך), עי' ש"ך, ויש חולקים דאפי' בפניו מותר וראיה מקרא ואדוני משה כלאם (רע"א, פ"ת).

(טז) [54]לא יתן שלום לרבו ולא יחזיר לו שלום, כדרך שאר העם, [55]אלא שוחה לפניו ואומר לו ביראה ובכבוד: (שלום עליך רבי(לא), ואם נתן לו רבו שלום, אומר לו:) שלום עליך

---

[48] מהר"ל כהן סי' כב חלר י' מהר"י וויל סי' פה, וסי' קכח.

[49] דבבי עצמו.

[50] סנהדרין ק ע"ח, רמב"ם ת"ת פ"ה ה"ה.

[51] עי' לעיל הערה **Error! Bookmark not defined.**.

[52] רמב"ם ממרים פ"ו ה"ג.

[53] רש"י סנהדרין ק ע"ח.

[54] ברכות כז ע"ב, רש"י שם ד"ה שלום.

[55] רמב"ם ת"ת פ"ה ה"ה.

מורי ורבי[56]. (וכן נוהגין. [57]וי"מ למין לתלמיד לשמוע(לב) בשלום רבו כלל, שנאמר: למוני נערים ונחמו (מיוב כח ט)). [58]ולא יחלוץ תפיליו(לג) לפני רבו ולא יסב לפניו[59], אלא יושב ביושב לפני המלך. ([60]היה רבו יוצא בסערה עם מחריס, נוטל לשות מרבו ומח"כ מחריס). [61]ולא יתפלל לפניו לא לאחריו ולא בצדו, ואין צריך לומר שאסור להלוך בצדו, אלא יתרחק לאחר רבו. ולא יהא מכוון כנגד אחוריו, אלא יצדד עצמו לצד אחר, בין כשמתפלל עמו בין כשהולך עמו. [62]וחוץ לד' אמות, הכל מותר. (ועיין בא"ח סי' ל"ז). [63]ולא יכנס עמו למרחץ אא"כ הוא צריך לו. הגה: [64]ומ"מ היה התלמיד במרחץ קודם לרבו, ובא רבו לשם, מ"ל לשמח. [65]וכל זה לא מיירי אלא במקום שהולכים ערומי ערוה במרחץ, אבל במקום שהולכים במכנסים, מותר[66]. וכן המנהג פשוט ליכנס עם רבו ואביו וחמיו ובעל אמו ובעל אחותו למרחץ, אף על פי שבגמרא[67] אסרו כולם, והכל הוא מטעם לעצמן הולכים במכנסים. [68]ולא ישב לפניו, עד שיאמר לו: שב, ולא יעמוד, עד שיאמר לו: עמוד, או עד שיטול רשות לעמוד. וכשנפטר מלפניו לא יחזיר לו אחוריו, אלא נרתע לאחוריו, ופניו כנגד פני רבו. הגה: [69]והנפטר מרבו ונטל ממנו רשות ולן בעיר, צריך לחזור וליטול ממנו רשות[70]. [71]ומוקף שלא אמר לו מתחלה שרוצה ללון בעיר, אבל אם הגיד לו בשעה שנטל רשות, מ"ל לחזור וליטול ממנו רשות. [72]ולא ישב במקומו, ולא יכריע דבריו בפניו, ולא יסתור דבריו. [73]וחייב לעמוד מפניו, משיראנו מרחוק מלא עיניו עד שיתכסה ממנו שלא יראה קומתו, ואח"כ ישב. ואפילו היה רכוב,

---

[56] בזמן הקדמונים היו מדברים הכל בלשון נוכח אתה כמו שלום עליך רבי אבל עכשיו מדברים לאדם נכבד בלשון רבים ואומרים שלום עליכם וכ"ש לרבו. לבד לאביו מדבר הבן בלשון נוכח ואפילו הוא תלמידו דלאביו ואמו ואחיו ואחותו מדברים בלשון נוכח אתה ואם ידברו בלשון רבים לא יהיה אלא מן המתמיהים (ערה"ש אות לח).

[57] הגהות מיימוניות ת"ת פ"ה אות ח, כ' יהושפט נתיב ב' ח"ה, כ' יונה ברכות יח ע"ב.

[58] סנהדרין קא ע"ב רמב"ם ת"ת פ"ה ה"ו.

[59] עי' או"ח סי' תעב ס"ה, ועי' לקמן הערה 109.

[60] רות &, שמ"ה & מסכת דרך ארץ רבה פ"ה.

[61] ברכות כז ע"א, רמב"ם שם.

[62] כ' יונה ברכות יח ע"ב ד"ה אל.

[63] פסחים נא ע"א, רמב"ם מיסו"ב פכ"א הט"ז.

[64] מהר"י ויי"ל דינים לו.

[65] מגולה פסחים נ.

[66] בזמנינו שאין מכסין, אין היתר בדבר ולא ידעתי על מה סמכו העולם להקל בזה (פ"ת אה"ע סי' כג סק"ה), כל זה במרחץ יבש שמגולין, אבל בנהר או בחמי טבריא שמכוסין במים מותר, ובזה מיושב מנהג של העולם, מתמיהת הפת"ש (מנח"י ח"ד סי' סב).

[67] פסחים נא ע"א.

[68] רות רבה פ"ז סי' ז, רמב"ם ת"ת פ"ה ה"ו.

[69] מו"ק יט ע"א, כ' יהושפט נתיב ב' ח"ה.

[70] נוהגין ליטול רשות מהגדולים ומתברכים כשהולכים בדרך (מ"ב סי' קי סקכ"ח).
מצות עשה מדבריהם ללוות אורחים וכ'ו ועכשיו לא נהגו בזה מפני שאין הולכין ברגל אלא נוסעים בקרון ואינו נוסע לבדו, וכמה שיעור לויה הרב לתלמיד עד עיבורה של עיר ואדם לחבירו עד תחום שבת ותלמיד לרבו עד פרסה ולרבו מובהק עד ג' פרסאות, אמנם בזמה"ז מוחלים על כבודם ויש לילך עמו או עם חבירו עד לפני שער העיר או לכל הפחות ד' אמות (ערה"ש חו"מ סי' תכו ס"ב).

[71] כ"ן מו"ק ג ע"ב ד"ה כתיב.

[72] קידושין לא ע"ב, רמב"ם שם.

[73] קידושין לג ע"א.

צריך לעמוד מפניו, דחשיב כמהלך. הגה: [74]י"ח למין מלמ חייב לעמוד לפני רבו, רק שמחית ועבדית. [75]ובוקח בבית הכנ, מבל בפני מחכים שמין יודעים שעמד לפניו, חייב לעמוד[76]:

(לא) ביראה ובכבוד שלום עליך רבי - ואם נותן לו רבו שלום יאמר לו "שלום עליך רבי ומורי" כצ"ל (ט"ז וש"ך), והטעם דכל שמשיב שלום דרכו להוסיף קצת (עי' לעיל סי' קמח ס"י) (ט"ז), מש"כ כאן הוא שיעור של תוך כדי דיבור לכל התורה כולה, וצ"ע שכן בגמ' איתא "שלום עליך רבי ומורי", ואילו ברמב"ם בהלכות עדות לא כתב מהו, אבל כתוב בהלכות ת"ת "שלום עליך רבי", וצ"ע (רע"א)[77].

(לב) דאין לתלמיד לשאול – היינו שיש מעלה להתחבות בפני רבו, אבל אם עובר לפני הרב זה הפקרות לא לתת לו שלום (רע"א * פמ"א, פ"ת), וי"א שזה דרך בורות (פ"ת).

(לג)ולא יחלוץ תפיליו – עי' או"ח (סי' לח סי"א)[78] (ט"ז), עי' סנהדרין (קא ע"ב): ומאי וזה אשר הרים יד במלך [הנאמר בירבעם כלפי שלמה המלך]. אמר רב נחמן: שחלץ תפיליו בפניו. פי' רש"י: שחלץ תפילין בפניו - שהיה לו לפנות לצד אחר מפני אימת מלכותו ולחלוץ שלא בפניו, לישנא אחרינא: חולץ תפילין בפניו - לבא להתריס כנגדו בחזקה. חלץ תפילין - אין נכון להיות בגלוי ראש לפני המלך, [והוא התחיל במרד בכך להראות ולומר לו שאינו נוהג כמלך], עכ"ל[79]. הנה רש"י בסנהדרין לומד "בפניו" היינו בפנים שלו, אבל המרי"א לומד טעמא מפני שפורק ממנו עול מלכות שמים, ואין ראוי לעשות זה בפני רבו עד שיראה רבו עושה כן, ועוד שיש בזה כמורה הלכה בפני רבו בשחולץ מודה שהגיע זמן שאינו חייב בהן, ואינו ראוי לעשות כן אלא בהוראת רבו. ועיקר הטעם, משום דאמרינן (לקמן סי"ט) כל המלאכות שהעבד עושה לרבו תלמיד עושה לרבו, ואם הוא במקום שאין מכירין אותו ואין לו תפלין בראשו וחושש שמא יאמרו עליו שהוא עבד אינו נועל לו מנעל ולא חולצו. ולענין זה מלך ורבו שוים, ולכן אמרו "וירם יד במלך" שחלץ

---

[74] למב"ס ת"ת פ"ו ה"ח, הגהות מיימוניות שם.

[75] תוס' קידושין לג ע"ב ד"ה מין ת"ח, מרדכי שם תק.

[76] עי' או"ח (סי' שא ס"ד) שיש מצוה להקביל פני רבו בשבת, ועיי"ש במג"א: חייב להקביל פניו ברגל אבל בשבת וחדש ליכא חיובא אבל מצוה איכא. ועיי"ש בביה"ל שחולק, שאם הוא רחוק רק חייב בחג, ואם גר בקרוב חייב גם בשבת ור"ח, ואם הוא בעיר הוא חייב להקביל פניו כל יום. ועי' נוב"י או"ח ח"ב סי' צד (הוב"ד בשע"ת או"ח סי' תקכט סק"ד): בשבת וחודש שיש בו תוספת קדושה שהרי יש בו קרבן מוסף יש מקום לקבל פני רבו שגם על הרב ניתוסף אז שפע להשפיע על תלמידו והה"ד ברגלים, אבל בזמן הזה שבעו"ה נתקיים והשימותי את מקדשיכם שאפילו בשעת שממה קדושתה עלי' והשכינה לא זזה מכותל מערבי ואין אנחנו הולכים לקבל פני השכינה שמה כלל כי לא חייבה אותנו התורה כ"א בקרבן חגיגה ועולות ראי', אין מקום להטיל חיוב לקבל פני רבו כלל כשאינו הולך בלאו הכי ללמוד ממנו אלא שילך רק לקבל פניו דאם כן כבודו גדול מכבוד שמים וכו' שיש בה עכ"פ תועלת שנכון לקבל פני רבו. אף שאין עתה חיוב מ"מ לא גרע מקימה מפני רבו שאינו רשאי היינו שאין חוב אבל ראוי מצד המוסר.

[77] עי' תכ"ד לעיל הערה **Error! Bookmark not defined.**.

[78] לא יחלוץ תפילין בפני רבו, אלא יפנה לצד אחר מפני אימתו, ויחלוץ שלא בפניו:
עיי"ש במ"ב ד"ה מפני אימתו - ר"ל דזלזול הוא שמגלה ראשו בפניו ולפ"ז אפילו אם כבר חלץ רבו תחלה אסור ואם מטה עצמו קצת לצד אחר וזהיר מלגלות ראשו בפניו נראה דיש להקל בכל גווני כ"כ הפמ"ג ועיי"ש עוד דמשמע מיניה דאם חולצן סמוך לחשיכה יש להחמיר בכל גווני מלחלוץ אותם קודם שחלץ רבו דנראה שמורה הלכה בפני רבו שהגיע זמנו לחלוץ ועיין לעיל סימן כ"ה ס"ק נ"ח מ"ש שם בשם הפמ"ג:
ביאור: ראשו בפניו – צ"ע מה קשה כל כך להוריד התפילים אם לא מגלה את ראשו. ועי' לעיל סי' כה סי"ג סקנ"ח דה"ה לספר תורה, וצ"ע לאביו, וכן לכל א' שגדול הימנו.
לצד אחר - עי' סנהדרין (קא ע"ב): ומאי וזה אשר הרים יד במלך [הנאמר בירבעם כלפי שלמה המלך]. אמר רב נחמן: שחלץ תפיליו בפניו. פי' רש"י: שחלץ תפילין בפניו - שהיה לו לפנות לצד אחר מפני אימת מלכותו ולחלוץ שלא בפניו, לישנא אחרינא: חולץ תפילין בפניו - לבא להתריס כנגדו בחזקה. חלץ תפילין - אין נכון להיות בגלוי ראש לפני המלך, [והוא התחיל במרד בכך להראות ולומר לו שאינו נוהג כמלך], עכ"ל. ועי' מג"א סי' כה סקכ"ט שמשמע לסלק לצדדים אין חסרון בכלל כפשטות דברי רש"י, וצ"ע למה המ"ב כותב שגם צריך ליזהר ליזהר מלגלות ראשו, ועיי"ש בט"ז, שמביא מהטור עוד כמה טעמים, אבל מסתמא שיש לסמוך על המג"א ורש"י.

[79] ועי' מג"א סי' כה סקכ"ט שמשמע לסלק לצדדים אין חסרון בכלל כפשטות דברי רש"י, וצ"ע למה המ"ב כותב שגם צריך ליזהר ליזהר מלגלות ראשו, ועיי"ש בט"ז, שמביא מהטור עוד כמה טעמים, אבל מסתמא שיש לסמוך על המג"א ורש"י.

תפליו בפניו, כלומר שבא להראות לו שאינו רוצה להיות נכנע ומשועבד לו כעבד מאחר שאין לו תפלין בראשו וזהו חוצפא גדולה. ואף על פי דירבעם במקום שמכירין אותו היה, מ"מ הוא נתכוון לבא להתריס כנגדו בחזקה במה שהיה יכולת בידו (ש"ך * באר שבע), ועי' או"ח (סי' כז סי"א): תפילין של ראש טוב להיותם גלוים ונראים, אבל תלמיד בפני רבו אין דרך ארץ לגלות תפילין בפניו[80]. הגה: ובשל יד אין להקפיד אם הם גלוים או מכוסים. ונראה לי דעכשיו שאין מניחים אלא בזמן ק"ש ותפלה, אפילו תלמיד לפני רבו יכול לגלות אף בשל ראש, וכן המנהג שלא ליזהר (ש"ך)[81].

(יז) [82]שלשה שהיו מהלכים בדרך, הרב באמצע, הגדול לימין(לד), והקטן לשמאל. הגה: [83]והם למין מכבדים בדרכים אלא בפתח הרמוזה למזוזה(לה), היינו שכל מ' הולך לדרכו ומינן בחבורה אחת, אבל אם הם בחבורה אחת, מכבדים בדרכים. [84]ובמקום סכנה, מ"ל לכבד כלל:

(לד) הגדול לימין - לאחוריו ומצדד עמו לצדדין והקטן לצד שמאל. וחוץ לד' אמות הכל מותר (ש"ך).

(לה) אלא בפתח הראוי למזוזה - ובכלל הזה בהכ"נ ובהמ"ד (רע"א)[85].

(יח) [86]אם קראו לרבו לקרות בתורה בצבור, אינו צריך לעמוד כל זמן שרבו עומד(לו). הגה: [87]וכן כשהרב עומד למעלה בבית, והתלמיד על הקרקע, מ"ל לעמוד לפניו. אפי' כשהס"ת על הבימה(לז), אין לבור שבבהכ"נ לריכים לעמוד, להספר בדקות אחרת:

(לו) כ"ז שרבו עומד - כיון דעומד במקומו הראוי לו ע' לקמן (סי' רפ"ב) אבל כשרבו עומד לפוש כיון דאין זה מקומו הראוי צריך לעמוד מפניו אא"כ שרבו ברשות אחר וע' בש"ך (סי' רפ"ב סק"ב?) והיכא דרבו עומד במקומו הראוי לו אפילו תוך ד' אמות א"צ לעמוד (רע"א).

(לז) כשהספר תורה על הבימה - ה"ה אם הוא על שלחן שהוא גבוה מי' טפחים ורוחב ארבע שגם הוא רשות בפני עצמו שאין צריכין לעמוד וגם בזמן שהס"ת מונחת בארון הקודש אף על פי שהוא פתוח אלא שהעולם עושין כן דרך כבוד לעמוד, כל שהארון הקודש פתוח ואין חיוב בדבר (ט"ז), ויש לעמוד גם בשעה שש"ץ זוקפו ומראה הכתב לעם מכבוד הס"ת ושכן נהגו ברוב המקומות, ועיין באו"ח (סי' קמו ס"ד): א"צ לעמוד מעומד בעת שקורין בתורה, (ויש מחמירין ועומדין, וכן עשה מהר"ם)[88] (ש"ך).

(יט) [89]כל מלאכות שהעבד עושה לרבו תלמיד עושה לרבו. ואם הוא במקום שאין מכירין אותו, ואין לו תפילין בראשו, וחושש שמא יאמרו עליו שהוא עבד, אינו נועל לו מנעל ולא חולצו:@NO MB@

---

[80] שהתפילין הם דרך כבוד כדכתיב וראו כל עמי הארץ ואין ד"א להשוות עצמו לרבו ע"כ יכסה אותם בטליתו או בכובע (מ"ב שם סקמ"ו).

[81] עי' לקמן הערה 187 מצות דביקות בת"ח, אמנם שם מדבר באדם שאיננו תלמיד, אפילו עם הארץ.

[82] יומא לז ע"א.

[83] הגהות מיימוניות ת"ת פ"ו אות ג', תוס' שבת נח ע"ב ד"ה קלמיה, כ' יונה בדכות לל ע"ב ד"ה לין מכבדין, מדלכי שם קסו.

[84] מדלכי בדכות קכה.

[85] היינו שירותים, אבל בית הכנסת ובית המדרש פטורים מעיקר הדין, עכ"ז יש כבוד בזה משא,כ בשירותים.

[86] שבולי הלקט סי' מג.

[87] שו"ת הרשב"א ח"ג סי' רפא.

[88] עיי"ש במג"א: א"צ לעמוד. אפילו העומדים על הבימה דא"צ לעמוד מפני ס"ת אלא כשאדם נושאה אבל כשמונחת במקומה א"צ עי' ריש סימן קמ"א ובמגילה ר"פ הקורא עומד, דדוקא הקורא צריך לעמוד וכן משמע ביו"ד (סי' רפב ס"ב ובסי' רמ"ד) והא דהוצרך לומר שם (סי' רמב סי"ח) לפי שהס"ת ברשות אחרת משמע דהעומדים על הבימה צריכים לעמוד היינו בשעה שמגביהין אותה, ובשעת ברכת התורה צריכין הכל לעמוד דהוי דבר שבקדושה.

[89] כתובות לו ע"א, רמב"ם ת"ת פ"ה ה"ח.

(כ) [90]כל המונע תלמידו מלשמשו מונע ממנו חסד ופורק ממנו יראת שמים. [91]וכל תלמיד שמזלזל דבר מכל כבוד רבו, גורם לשכינה שתסתלק מישראל: @NO MB@

(כא) [92]אין חולקין כבוד לתלמיד בפני רבו, אלא אם כן רבו חולק לו כבוד. הגה: [93]ואפילו תלמידו של התלמיד לו נו של התלמיד יין להס לעמוד לפני הרב נגד רבו לו לכי התלמיד, אלא לס כן הרב חולק(לח) לו כבוד. ודוקא לס הרב הוא גס כן(לט) רבו של זה היוצא לפניו:

(לח) אלא א"כ הרב חולק כו' - ואפילו אם אין הרב חולק כבוד לתלמידו אם הוא מתכבד במה שאחרים חולקים לו כבוד, חולקים לו כבוד במקום רבו (ט"ז וש"ך). עשה דכבוד תורה לענין אשת חבר אין שייך לאחר מיתה וי"א דאשת חבר שניסת לעם הארץ אין חייבין לכבדה כבראשונה, אבל בעודה אלמנת תלמיד חכם חייבים לכבדה כבראשונה. כשמזכירין רבו של אדם בפניו כאילו הוא חבירו אין צריך למחות ולומר אינו חבירו אלא רבו. כשאדם כותב סתם לאדם גדול או מדבר עמו פעם אחר פעם אין צריך לומר לו בכל פעם בלשון "מר", ואם לפעמים מדבר בלשון "אתה" אין בכך כלום. ובתלמיד חבר אין מוטל עליו להזכירו בשם "מר" כשמדבר עמו (ט"ז), אין הרב צריך לעמוד בפני תלמידו אפי' הוא תלמיד חכם גדול מאד אמנם ראיתי רב שעשה הידור לתלמידו ואפילו לאותן שאינן חשובים כולי האי, ועי' לקמן (סי' רמד ס"ח) (ש"ך).

(לט) ודוקא אם הרב הוא גם כן כו' – וי"א דכבוד רבו של רבו אפילו לא למד לפניו כלל, גדול מכבוד רבו, וכשלמד גם כן קצת לפניו, יש לדחות רבו ולא לכבדו בפניו (ש"ך).

(כב) [94]ראה רבו עובר על דברי תורה, אומר לו(מ): למדתני רבינו כך וכך. הגה: [95]ואם לא לעבור רק על איסור לרצון, אפילו הכי צריך למחות בידו(מא). [96]הכואה רבו עוקה מעשה(מב), ויש לו להקשות על זה, אם הוא איסור לאורייתא יקשה לו קושי המעשה, ואם הוא איסור לרצון, יניחו לעשות המעשה ואח"כ יקשה לו, הואיל ואינו יודע ולאי שעובר, אלא שיש לו להקשות על זה:

(מ) אומר לו - דרך כבוד (ש"ך).

(מא) צריך למחות בידו - הואיל וברור לו שעומד על האיסור, וי"א דאפילו בספק לו יש למחות בידו (ש"ך), וי"א שבודאי רק מוחים אחר כך, ואם זה ספק לא מוחין בכלל (פ"ת * יום תרועה).

(מב) עושה מעשה – פי' כשבא להורות הלכה למעשה ומסתמא מתיישב שפיר להורות כדת (ש"ך).

(כג) [97]כל זמן שמזכיר שמועה בפניו אומר לו: כך למדתני רבינו: @NO MB@

(כד) [98]לא יאמר דבר שלא שמע מרבו, עד שיזכיר שם אומרו(מג):

(מג) עד שיזכיר שם אומרו - דכל מה שמזכיר סתם סבורים שהם מדברי רבו, ואם למד לפני שנים לא יזכיר דבר שלמד מא' מהם בסתם דהא צריך לומר דבר בשם אומרו (ט"ז וש"ך), אבל שמועה ששמע מרבו רשאי לאומרו בסתם, מיהו עכשיו סתם מה שהאדם אומר סוברים העולם שהוא מפי עצמו והלכך הדין משתנה ומ"מ ודאי דאסור לומר בסתם וכ"ש משם עצמו דבר ששמע מאחרים, דהוי מתעטף בטלית שאינו שלו (ש"ך).

(כה) [99]כשימות רבו(מד), קורע עליו כל בגדיו עד שמגלה לבו. ויש אומרים שאינו קורע אלא טפח. ואינו מאחה(מה) לעולם. ומתאבל עליו בחליצה וכל דיני אבילות מקצת יום המיתה או מקצת יום השמועה:

Commented [O7]: פ' הרב ולא גוף שלישי

Commented [O8]: ש עובר?

---

[90] סס.

[91] כלכות כז ע"ב.

[92] ב"ב קיט ע"ב, רמ"ק קילושין פ"ל סי' נה.

[93] קילושין לג ע"ב, שבולי הלקט סי' מג.

[94] רמב"ס תלמוד תורה פ"ה ה"ט.

[95] תרומת הדשן מג.

[96] עילובין סז ע"ב, ר' ילוחס נתיב ב' ח"ה.

[97] .

[98] .

(מד) רבו - מי שגייר גרים והכניסן תחת כנפי השכינה ואח"כ מת מחוייבים לקרוע עליו כדין רבו (פ"ת).

(מה) ואינו מאחה כו' – לכו"ע (ש"ך).

(כו) [100]אפילו בשמועה רחוקה קורע על רבו כשם שקורע על אביו. (וע"ל סי' שמ ס"ח וסי' שעד ס"י):@NO MB@

(כז) [101]מי שרבו מת מוטל לפניו, אינו אוכל בשר(מו) ואינו שותה יין, כדין מי שמתו מוטל לפניו:

(מו)אינו אוכל בשר כו' – עי' לקמן (סי' שמא ס"א ברמ"א וסי' שעד ס"י) (ש"ך).

(כח) [102]כשמזכיר(מז) רבו תוך י"ב חודש צריך לומר: הריני כפרת משכבו:

(מז)כשמזכיר כו' - ויש כשמזכירין רבם בספריהם אומרים כך כתב מורי ר' פלוני הכ"מ, ואפי' בכתיבה המתקיימת לאחר י"ב חודש צריך לומ' כן כמו באביו מובא ברמ"א לעיל (סי' רמ ס"ט) (ש"ך).

(כט) [103]רק בפני רבו, הוא בכלל כל משנאי אהבו מות (משלי ח לו). הגה: [104]ולוקח כיחוו(מח), שהוא לכל לוק בעלמא, מותר, למנוע לרוק:

(מח) ודוקא כיחו כו' – והמחבר חולק דהיה לו להסתלק משם או להבליע בכסותו, אבל אם אכלת דלעת או דייסא ונזדמן לך הרוק בפיך פלוט בפני רבך וזרוק אותו לחוץ שיש בו סכנות נפשות (ש"ך).

(ל) [105]כל אלו הדברים שאמרנו שצריך לכבד בהם את רבו, לא אמרו אלא ברבו מובהק דהיינו שרוב חכמתו ממנו, אם מקרא מקרא, אם משנה, משנה, אם גמרא, גמרא. הגה: [106]ובימים אלו עיקר הכבוד אינו אלו כמי שלמדו הפלפול וחילוקים שנוהגים בהם בזמן הזה, רק כמי שלמדו פסק ההלכה והעיון והעמידו על האמת והיושר[107]. [108]אבל אם לא למד רוב חכמתו ממנו, אינו חייב לכבדו בכל אלו הדברים, אבל[109] עומד מלפניו(מט) משיגיע לארבע אמותיו וקורע עליו, כשם שהוא קורע על כל המתים שהוא מתאבל עליהם(נ). אפילו לא למד ממנו אלא דבר אחד, בין קטן בין גדול, עומד מלפניו וקורע עליו. (ועיין לקמן סי' ש"מ סעיף ח'):

(מט) אבל עומד מלפניו כו' - ושני ת"ח הלומדים ביחד ומקשים ומפרקים זה לזה, יש אומרים שדינן כרבן מובהק לענין עמידה וקריעה ויש חולקין ועי' לקמן (סי' שמ ס"ח) (ש"ך).

(נ) שהוא מתאבל עליהם - היינו קרע שמתאחה ולא כדין רבו מובהק כמו בעמידה שהוא כאן דוקא תוך ארבע אמות (ט"ז).

Commented [O9]: ה מקרבו תחת כנפי השכינה לחילוני

---

99 .

100 .

101 .

102 .

103 עיכובין לט ע"ח, ולקמן שם.

104 כ' יכוחס נחיב כ' ח"ה.

105 .

106 (מהרי"ק שורש ק"ע /קס"ט/) .

107 רבו מובהק דהיינו במעמיד התלמיד על דרכי העיון וחכמה רבה (תשובות והנהגות ח"ב סי' תנא).

108 .

109 עי' שו"ע (או"ח סי' תעב ס"ה) שת"ח מופלג בדורו אף על פי שלא למד ממנו כלום הרי הוא רבו.

(לא)[110]כל תלמיד חכם שדעותיו מכוונות אינו מדבר בפני מי שגדול ממנו בחכמה, אעפ"י שלא למד ממנו כלום. הגה: [111]ומיהו למאי דמכרעינן לקמן (נח), אם יש גדול ממנו(נב) בעיר, אף על פי שאינו רבו. [112]וכן שמעתי, מיהו מדינו(נג) דשמי להתיר(נד) משקול הדעת, [113]אבל אם יש לו קבלה(נה) שטעה. או שטעה בדבר משנה(נו), יוכל להתיר. ואפילו אם טעה בשקול הדעת(נז), יכול ליקח וליתן עם המורה על שיחזור בו. [114]ולכן מיהו מיסור לשומל (לשמול) לשני(נח), [115]ובלבד שיודיע לותו שכבר הורה הראשון למסור. [116]ואפילו אם התיר הראשון וכבר חלה הוראתו(נט), מיהו לשני למסור מכח שקול הדעת. [117]וכל זה בשותה הוראה עצמה, אבל במעשה אחר(ס), פשיטא שיכול להורות מה שנראה אליו[118]:

(נא)עד מ' שנה – י"א ארבעים שנה משנולד וי"א משנה שהתחיל ללמוד (ש"ך), דוקא הוראות איסור והתיר קאמר אבל מותר לדין דיני ממונות אף שלא הגיע לארבעים ומ"מ לדון ביחידי ראוי להחמיר אם לא שאין גדול ממנו בעיר משא"כ להצטרף לשלשה (פ"ת).

(נב)אם יש גדול ממנו - משמע אבל אם שניהם שוים מותר אף על פי שלא הגיע לארבעים שנה ויש חולקים שאין להורות אם יש מי שהגיע לשנים ויש להחמיר (ש"ך), וה"ה אם יש זקן ממנו בעיר, כל שהוא שוה לו בחכמה (ש"ך).

(נג) אין חבירו כו' - היינו כשכבר חלה הוראתו, אבל אם שניהם בבית המדרש יכול להתיר ועי' לקמן (סק"(נה)) (ש"ך), וזה אפי' הוא גדול ממנו בחכמה ובמנין [פי' מספר התלמידים] וי"א כל שהוא גדול מהשני יכול להתיר מה שאסר הראשון אפי' בדבר התלוי בסברא (ש"ך).

(נד) להתיר כו' - ואפי' התיר אינו מותר (ש"ך).

(נה)אבל אם יש לו קבלה כו' – כלומר שיש לו קבלה שאין הדין כן וא"כ זה טעה[119] (ש"ך), וי"א דאפילו יש לו קבלה אינו יכול להתיר, אמנם אם שמע מהרב הזה שהיה מתיר כל פעם, והרב טעה מותר להורות נגדו, מאחר שהרב עצמו הורה כך, ועיקר ענין הקבלה הוא כאשר המורה לא ברור לו, ואז יכול לסמוך על מה קיבל בענין (ש"ך), וי"א דעיקר כרמ"א והך דינא לא שייך רק אם חכם הראשון מוכרח להודות לקבלתו כשישמע ולא יחלוק על רבותיו של זה אבל אם גם אחר שיוודע לו יחלוק גם על רבותיו אין רשאי להתיר (פ"ת).

(נו) בדבר משנה - עיין בחו"מ (סי' כה ס"א) מהו טעה בדבר משנה [כל דיין שדן דיני ממונות וטעה, אם טעה בדברים הגלויים והידועים, כגון דינים המפורשים במשנה או בגמרא או בדברי הפוסקים, חוזר הדין ודנין אותו כהלכה][120] (ש"ך), חכם שאסר איזה דבר

Commented [YL10]: ה פשט ברש"י?

Commented [YL11]: כון? זה פירושו בדברי ר' ירוחם.

---

[110] .

[111] ע"ז יט ע"ב, וכ"ן שם ה ע"ב ד"ה ושמעינן, רש"י שם פו ע"ב ד"ה נמלח.

[112] רשב"ם ע"ז ז ע"ח ד"ה תנו, רמב"ן חולין מד ע"ב ד"ה והיכי.

[113] תוס' חולין מד ע"ב ד"ה היכי, רבינו ירוחם נ"ב ח"ה.

[114] מרדכי ע"ז תקל"ו, תוס' נדה כ ע"ב ד"ה לגמריה.

[115] תוס' ע"ז שם.

[116] בנימין זאב סי' ג.

[117] הגהות מיימוני ע"ז פ"ח סי' ג.

[118] הקצה"ח סי' כה ס"ב ד"ה חוזר הדין, מביא כדברי הרמ"א דלא כש"ך מה שעשה עשוי היינו אם אינו מודה שטעה אין השני יכול לאסור, ואם מודה שטעה ומיתסר הפירות על ידי עצמו ישלם מביתו

[119] עי' ראיה לזה בב"ב קנא ע"א. וכתובות צד ע"ב.

[120] עיי"ש בפ"ת: או בדברי הפוסקים - כל מה דסתם לן הב"י בשו"ע ולא חלקו עליו הבאים אחריו הוי דבר משנה, ובמקום שהביא הרמ"א דעת חולקים והסכים עמהם, ג"כ ה"ל כדבר משנה בארצות הללו דנוהגין כוותיה. ובמקום שכתב י"א ולא הכריע, ה"ל סמ"ע וש"ך בהכרעתן כדבר משנה בכל ענין. ואם אין כאן הכרעה אין להוציא ממון, ומ"מ אם פסק כבהגהת רמ"א להוציא ממון אין מחזירין, דאל"כ למאי נ"מ כתבו רמ"א. ואם יש מחלוקת בין הסמ"ע והש"ך, לא גרע כח הש"ך לדעתי במקום שחולק על הסמ"ע לפסוק כוותיה אף להוציא, וה"ל גם כן כדבר משנה דקיי"ל כבתראי, אף כי שמעתי שקשה מאד לפסוק להוציא נגד הסמ"ע, והיה לנו לומר דעכ"פ לא ה"ל הפוסק כסמ"ע כטועה בדבר משנה, מ"מ נ"ל כמו שכתבתי, אם לא שהדיין או הדיינים יודעים ומכירים שהש"ך עבר הדרך על הסמ"ע בטעם נכון. ע"ש עוד שכתב דלא ידע בזמנינו זה היכי דמי

ויש בדבר ההוא ב' טעמים להטריף וטעם א' נסתר מדבר משנה וטעם הב' נסתר משיקול הדעת דסוגיין דעלמא, אם ידע החכם מהמשנה ולא הטריף רק מהטעם הב' אין זה כ"א טעות בשיקול הדעת ואין חבירו יכול להתיר אבל היכא דהוי איפכא שידע מסוגיין דעלמא והטריף מחמת הטעם אשר הוא טעות בדבר משנה הוי טועה בדבר משנה ויכול אחר להתירן והיכא דטעה בשניהם, הוה כטועה בשיקול הדעת. אחד ששלח שלוחו אל המורה והורה לו לאסור בהנאה וזרק שלוחו את המאכל לאיבוד ואח"כ נודע שטעה בדבר משנה שניהם פטורים[121] (פ"ת).

(נז) ואפי' אם טעה בשקול הדעת - נראה דוקא טעה בשקול הדעת דהיינו דפליגי תרי תנאי או אמוראי או פוסקים ופסק האוסר כחד מינייהו וסוגיין דעלמא כאידך כמו שנתבאר בחו"מ (סי' כה ס"ב) אבל אם אינו יכול להתברר שטעה בשיקול הדעת אף על פי שהוא נושא ונותן עם המורה עד שהוא חוזר אינו יכול להתיר ואם יראה לשני שטעה הראשון ילך ויתווכח עמו אם יכול להוכיח שטעה בדבר משנה יחזירהו ואם חולק עליו בשיקול הדעת שסברתו נוטה להתיר מה שאסר הראשון ואין יכול להוכיח מתוך המשנה או מדברי אמורא יאמר "אני אומר כך, אבל איני מתיר מה שאסרת מאחר שיצא מפיך לאסור ושויתה חתיכה דאיסורא ואין בידי להחזירך מתוך דבר משנה או אמורא", אלמא דכל שאינו יכול להחזירו מתוך משנה או אמורא אף על פי שחוזר ומודה לשקול הדעת שלו אינו יכול להתיר כיון דשויה חתיכה דאיסורא, ודוקא כשמברר שהוראתו היתה טעות בדבר משנה או שיקול הדעת בטעות כה"ג ליכא למימר שויא חתיכה דאיסורא דהא בטעות היה (ש"ך), עי' ש"ך (חו"מ סי' כה ס"ב ד"ה חוזר הדין אות טז-יח) שחזר מדבריו כאן והעלה דאין מחזירין הדין זולת במומחה וקיבל עליו ע"י גדול ממנו (רע"א).

(נח)ולכן אין איסור לשואל לשאול לשני - כן יש לגרוס (ט"ז).

(נט)ואפילו אם התיר הראשון וכבר חלה הוראתו כו' - אפילו להחמיר לא יורה השני והיינו דוקא כשכבר חלה הוראת הראשון לקולא קודם שנחלק השני עליו אבל אם לא חלה עדיין יכול לחלוק להחמיר ולשון רמ"א אינו מכוון שהיה לו לכתוב "אם חלה" ולא "וכבר חלה" והך "חלה" נראה לי דהיינו שנעשה איזה מעשה להקל, כגון שאכלו קצת ממנו או נתערב בין דבר היתר, אבל משום קבלת ההוראה ממנו לחוד לא מהני, שלא יהא השני רשאי לחלוק להחמיר משקול הדעת. ופירוש שקול הדעת עיין בחו"מ (סי' כה ס"?) (ט"ז), וי"א דדוקא להתיר מה שכבר אסר אינו יכול, אבל יכול לאסור מה שהתיר אף שכבר חלה הוראתו דלא משום כבודו של חכם נגעו בה אלא משום דשויה חתיכה דאיסורא משמע דיכול לאסור מה שהתיר חבירו (ש"ך), וי"א שמדויק לשון השו"ע דבתחילה כתב "חכם שאסר אין חבירו רשאי להתיר", היינו דאין בכחו להתיר, ואף דיעבד לא מהני, דכבר נעשה חתיכה דאיסורא, אבל כאן "ואפילו התיר וכו' אין לשני לאסור", ולא כתב "אין רשאי", אלא דאין מהראוי לעשות כן, מפני כבודו של הראשון (רע"א), וי"א דאם טעה בשיקול הדעת והתיר מחזירין הוראתו ואוסרים אפילו בעל כרחו דאין חכמה ואין עצה נגד ה', ואפילו המתיר בעצמו אינו רשאי לנהוג קולא בדבר כיון דלדעת הרוב טעה בשיקול הדעת (פ"ת).

(ס) אבל במעשה אחר כו' - ואם החכם הראשון אסר מחמת חומר או גדר וסייג אינו יכול להתיר אפילו במעשה אחר (ש"ך), וזה דוקא אם נשאל החכם השני עליו אז רשאי לפסוק מה שנראה אליו במעשה אחר, אבל להיות קופץ מאליו להתיר מה שאסר חכם אחר לא שמענו (פ"ת).

(לב) [122]הרב המובהק שמחל על כבודו בכל הדברים האלו, או באחד מהם, לכל תלמידיו או לאחד מהם, כבודו מחול. ואף על פי שמחל, מצוה על התלמיד להדרו. [123](ומסור לבזותו):@NO MB@

(לג) [124]יהי כבוד תלמידך(סא) חביב עליך כשלך:

טעה בשיקול הדעת ודיתברר ודאי שטעו, אחר דקיי"ל כל מה שנזכר בספרי פוסקים ה"ל כטעה בדבר משנה כו' (פ"ת).

[121] שכן הרב הוא גרם האיסור, והשליח חשב שזה טוב לעשות.

[122].

[123] (פסקי מהרלמ"י סימן קכ"ז)

[124].

(סא) כבוד תלמידך - מה שמצינו לפעמים בש"ס כמה קנטורים וזלזולים כמו דא"ל רבי ללוי כמדומה לי שאין מוח בקדקדו וכן כד ניים ושכיב אמר להא מלתא זה אינו לגנאי רק שבח גדול ומופלג שלפי מעלתו ומדרגתו של רב א"א לומר עליו שטעה בטעות כזה אם לא שאמרו כד ניים ושכיב. ומ"ש רב כמדומה לי שאין מוח בקדקדו, היינו שמותר לרב להוכיח לתלמידו בדברים קשים כדי לזרזם שיעיינו וישגיחו וישמרו מן הטעות והשגיאה ומדברי רבי אלו יצא להרמב"ם מ"ש שחייב הרב לכעוס על תלמידיו אם רואה שמתרשלים (עי' לקמן סי' רמו סי"א) מפני שרבי ידע בלוי שאדם גדול ומופלג הוא ולא היה ראוי שיטעה אם לא ממיעוט עיון והשגחה לכן דיבר אליו קשות חלילה לא מכעס או מגובה רוחו (פ"ת * חו"י).

(לד) [125]**אבידת אביו ואבידת רבו**(סב) (המוכהק(סג)), **אבידת רבו קודמת. ואם היה אביו** שקול(סד) כנגד רבו, **אבידת אביו קודמת. היה אביו** ורבו נושאים משאוי, מניח של רבו **ואח"כ** מניח של **אביו. היה אביו** ורבו עומדים בבית השבי, **פודה את רבו ואח"כ פודה את אביו. ואם היה אביו** תלמיד חכם, **פודה את אביו**(סה) **ואחר כך פודה את רבו.** הגה: [126]וכן מפרק(סו) משלו קודם לרבו, ואף על פי שאינו שקול בחכמה כרבו, מכל מין מחזיר מציאת אביו(סז) קודם, עד שיהא שקול כנגד רבו. [127]י"ח הא לרבו קודם למציו היינו שלומד עמו בחנם, מכל מ"מ מציו שוכר לו רבים(סח) ומלמדו, מציו קודם לכל רבר. וכן נראה לי עיקר:

(סב) ואבדת רבו - לפניו להשיב ואינו יכול להשיב כי אם אחד מהן, ואם אפשר להחזיר את שניהם חייב להחזיר את שניהם, ועי' בחו"מ (סי' רסד ס"ב)[128] (ש"ך), י"א דאם אביו משכיר לו מלמד אביו קודם וכן אם אחר נותן השכירות לרבו אבידת הנותן קודם, וי"א שזה סברא נכונה אבל לא מצאנו כך בפוסקים (רע"א).

(סג) המובהק - אבל אינו מובהק אביו קודם אפילו אינו חכם כלל (ש"ך).

(סד) שקול כו' - אבל אם אינו שקול כנגד רבו אף על פי שהוא ג"כ חכם אבדת רבו קודמת (ש"ך).

(סה) פודה את אביו כו' - ע"ל (סי' רנא ס"ט וסי' רנב ס"ט) (ש"ך).

(סו) וכן מפרק כו' - אם אינו שקול, רבו קודם ויש חולקים (ש"ך), ומה שירצה הבן יעשה (פ"ת * רדב"ז).

(סז)אבל אין מחזיר אבידת אביו כו' - הטעם דבפדיון ופירוק משא דיש צער הגוף מועיל לאביו כשהוא חכם אף על פי שאינו שקול כרבו, אבל לענין אבידתו שהוא ממון אין מועיל להקדימו עד שיהיה שקול כרבו (ט"ז).

(סח) אבל אם אביו שוכר לו רבי כו' - אבידת רבו קודם לאבידת אביו דזהו כשאין אביו משכיר לבנו רב אבל כשאביו משכיר לבנו רב והרב לא היה מלמדו בחנם, אז אבדת אביו קודמת ואם הרב לא היה רוצה ללמדו אלא בשכירות ויהודי או יהודים נותנים לו השכירות ללמדו, אז אבידת הנותן קודם (ש"ך).

(לה) [129]**אבידתו**(סט) קודמת לשל **אביו** ושל **רבו**:

(סט) אבדתו כו' – עי' חו"מ (סי' רסד ס"א) אף על פי כן יש לו לאדם ליכנס לפנים משורת הדין ולא לדקדק ולומר שלי קודם אם לא בהפסד מוכח כו'[130] (ש"ך).

(לו) [131]**האומר** לחבירו: **איני** מקבל ממך **אם** היית כמשה, מלקין **אותו** משום בזיון(ע). הגה: [132]ותלמיד חכם שמחר לבר הלכה בדבר השייך לדיליה, [133]אם מחרה קודם מעשה שומעין לו, ואם

---

[125]

[126]

[127]

[128] ז"ל השו"ע: פגע באבידת אביו ובאבידת רבו, אם היה אביו שקול כנגד רבו, של אביו קודמת. ואם לאו, של רבו קודמת.

[129]

[130] המשך לשון השו"ע: ואם תמיד מדקדק, פורק ממנו עול גמילות חסדים, וסוף שיצטרך לבריות. מאיר המשפט: ולא לדקדק ולומר שלי קודם - פירוש, מפני דבכל דבר הצלת ממון חבירו יכול אדם למצוא לו צד היתר ולומר, אני קודם לילך ולטרוח על שלי, פן אפסיד חובי או אתבטל ע"י השבה זו מעסק פלוני שיהיה לי מזה ריוח ממון, משו"ה קאמר דזה לא יעשה אם לא בהפסד המוכח והברור (סמ"ע).

לאו, אין שומעין לו. [134]ולוקח שממכר: כך קבלתי, אבל אם אומר דבר מסברא ומראה פנים לדבריו והוא נראה, שומעין לו. [135]אבל אין שומעין לדיליה(עא), לומא מדמי דבריס להדדי שאין דומים. אבל אם הוא פשוט(עב), שומעין לו:

(ע) משום בזיון – וי"א דראוי להחמיר עליו בתענית שני וחמישי ושני שיזהיר בלשונו, ולפי דבריו אם אומר כמו יהושע גם כן מלקין אותו, ואינו עיקר (ט"ז).

(עא) אבל אין שומעין לדידיה – פי' מה שמהני אם אמר דבר מסברא, היינו בלי סמיכה כלל עליו, אלא שנראה מעצמו לומר כן, אז אין שומעין לדידיה, כלומר לסמוך על סברת אותו החכם בזה שהוא מדמה מילתא למילתא, דשמא טועה בזה הדמיון, אלא אם כן הדמיון הוא פשוט בעיני כל, אז סמכינן על הדמיון ולא על המורה, אבל אם אומר שמועה בשם חכם והוא חי עדיין אפילו בשעת מעשה שומעין לו, משא"כ אם הוא מת (ט"ז)

(עב) אבל אם הוא פשוט - בש"ס או בפוסק אחד (ש"ך).

קיצור הנהגת הוראות איסור והיתר לש"ך:

(א) חכם שאסר וחלה הוראתו ונתפשטה, מותר לשאול לשני, רק שיודיעוהו שאסר הראשון. ואם מברר שהראשון טעה בדבר משנה או שטעה בשקול הדעת ועל דרך שנתבאר בח"מ (סימן כה) יכול להתיר. אבל אם אינו יכול לברר שטעה, רק שיש לו קבלה להתיר, או שהוא חולק עליו בשקול הדעת, אפילו הראשון חוזר ומודה לדבריו, אינו יכול להתיר ואם התירו אינו מותר, דשויה חתיכה דאיסורא. ויש אומרים שאפילו השני גדול ממנו בחכמה ובמנין[136], אינו יכול להתיר ויש מתירים בגדול ממנו. ואם התיר הראשון יכול השני לאסור. ואם שניהם יושבים בבה"מ ולא חלה עדיין הוראת הראשון, יכול השני להתיר. וכל זה באותו דבר עצמו, אבל במעשה אחר, יכול להורות היתר, אם לא שהראשון אסרו משום חומרא או משום סייג וגדר:

(ב) שני ת"ח שחלוקים זה עם זה בטומאה וטהרה או באיסור והיתר, אם הוא דבר תורה הלך אחר המחמיר, אפילו הוא קטן ממנו בחכמה ובמנין, פירוש שאין לו כל כך תלמידים כמו חבירו, ואם הקטן הוא תלמידו, אין הלכה כתלמיד במקום הרב, אף על פי שהוא מחמיר באיסור תורה. ואם נתחכם התלמיד כרבו, שוה הוא לו. ואם הוא דבר דרבנן, אם שניהם שוים, שלא נודע איזה מהן גדול, הלך אחר המיקל. ואם אחד מהן גדול בחכמה או במנין, והוא מיקל, אפילו עשו מעשה להחמיר כדברי הקטן, מחזירים את הדבר. ואם הגדול מחמיר, סומכין על הקטן בשעת הדחק. ואם אחד מהן גדול בחכמה והשני במנין, דהיינו שיש לו תלמידים הרבה, אפילו אינם אומרים דעתם, וכ"ש אם רוב תלמידים אומרים כמותו, נקרא זה שגדול במנין, גדול נגד חבירו. ואם אחד מהם גדול בשנים, לא נקרא גדול בשביל זה. וכן סומכים על התלמיד במקום הרב באיסור דרבנן, אם הוא שעת הדחק, וכן במקום מחלוקת. יחיד ורבים, אם עשה כיחיד להחמיר, מחזירים הדבר, ואם הרבים מחמירים, סומכים על היחיד באיסור דרבנן ושעת הדחק:

(ג) ושעת הדחק היינו דוקא במקום הפסד מרובה[137] או בהפסד מועט לעני בדבר חשוב או לעשיר לכבוד שבת ויום טוב או לכבוד אורחים. ובכל האיסורים חוץ מיין נסך, אם יכול

Commented [O12]: ר ערה חדשה

---

131 .

132 .

133 .

134 .

135 .

136 פי' מספר התלמידים.

137 עי' פ"ת (יו"ד סי' לא ס"א ד"ה הפסד מרובה): י"א כלל בזה דהפסד יותר משתות בקרן מקרי הפסדר מרובה, ועיקר דאין לזה דבר קצוב כלל והכל לפי ראות עיני המורה ולפי העת והזמן ולפי האדם שההפסד הוא שלו אם לגביה הוא הפסד מרובה. ועוד, לא הותר בהפסד מרובה אלא לבעל הבהמה ולבני ביתו משום הפסדו אבל אחרים למה יקנו ממנו לכתחלה וקרוב ודאי שמחוייב להודיעם ואם לא הודיעם ומכר סתם אפשר הוה מום במקח וחוזר אלא דאם לא נמצא בעיר בשר אחר כשר כ"א מבהמה זו שהותר בהפ"מ הותר לכל. ויש חולקים דגם בטבח המוכר לאחרים מתירין בהפ"מ.

למכרו לעובד כוכבים ואין הפסד מרובה, לא מיקרי הפסד מרובה, אף על פי שמפסיד כל הריוח כיון שאין מפסיד בקרן:

(ד) וכל זה שכתבו היינו בסתם אבל אם תמצא לפעמים עוד צד היתר אחר, הן מן הש"ס או שקול הדעת וכיוצא בזה, יש לעשות כפי מה שיראה בעיניו. ואין לדיין אלא מה שעיניו רואות, אם הוא בר הכי, שיודע להכריע ולהבין ולהורות. ומטעם זה אם תמצא באיזה מקומות בש"ס ופוסקים דברים הסותרים לכללים אלו, הוא מפני שיש שם איזה צד או טעם אחר:

(ה) זה שתמצא[138] בכמה מקומות בדברי המחבר והרב או שאר אחרונים שמביאים בתחילה סברא אחת בסתם ואחר כך "יש מי שמתיר" או "יש מי שאוסר" או "יש מתירין" או "יש אוסרים" או "יש מי שחולק" או "יש חולקים", הוא מפני שנראה להם עיקר כהסברא שכתבו בסתם והסברא האחרת היא טפלה בעיניהם[139], ועל כן צריך עיון וישוב הדעת, מפני מה היא טפלה, אם מפני שהוא כקטן נגד גדול, או תלמיד נגד הרב, או יחיד במקום רבים, ועל הדרכים שאמרנו. ואם הוא דבר דרבנן, יש לסמוך על הטפלה להתיר בשעת הדחק. ואם היא טפלה, מחמת שהיה בעיניהם בחזקת קטן נגד גדול, כיון שאינו בבירור קטן נגד גדול, לא מחזירים הדבר, אם עשה להחמיר באיסור דרבנן. ואם הוא איסור תורה אין להורות כסברא הטפלה לא להחמיר ולא להקל אפי' בשעת הדחק, ויש לבעל נפש להחמיר לעצמו באיסור תורה[140]:

(ו) אם הרב והתלמיד מסכימים לדעת א' מונים להם שנים באיסור והיתר, אפילו הוא צריך לסברת הרב ובשעה שמלמדו הרב הדין הוא סומך על פיו:

(ז) אם אין הרבים מסכימים מדעת א', אלא כל אחד יש לו טעם בפני עצמו, והם מסכימים לענין הדין, אין לסמוך עליהם להתיר באיסור תורה או באיסור דרבנן [ויש חולקים כרמ"א סי' כה ס"ב – פ"ת]:

(ח) כל מקום שדברי הראשונים כתובים על ספר והם מפורסמים, והפוסקים האחרונים חולקים עליהם הולכים אחר האחרונים. אבל אם נמצא לפעמים תשובת גאון ולא עלה זכרונו על ספר, ונמצא אחרים חולקים עליו, אין צריך לפסוק כהאחרונים, שאפשר לא ידעו דברי הגאון ואם היה ששמעו מזה היו חוזרים בהם, ויש חולקים שאין שומעים לאחרונים נגד גדולי הראשונים ויש להחמיר. ומכל מקום אם האחרון מביא דברי הראשון וחולק עליו, אם הוא מפורסם בכך, שהוא ראוי לחלוק, יכול לסמוך עליו וצריך להתישב בדבר. מיהו אם יש ביד המורה להכריע, יכול לפסוק כאיזה שירצה. ומכל מקום אין לחלוק על הגאונים הקדמונים. ומקודם הרי"ף כבר פסקו דורות הגאונים:

(ט) כשם שאסור להתיר את האסור כך אסור לאסור את המותר אפילו בשל עובד כוכבים ואפילו במקום שאין הפסד מפני שעל הרוב יש בו צד הקל במקום אחר מחמת שנאסר והוי חומרא דאתי לידי קולא ואע"פ שלפי הנראה לא יבא מזה צד קולא אסור שאפשר שיתגלגל ויבא קולא עד אחר מאה דברים. לפיכך אם הוצרך לאסור מחמת ספק או מחמת חומרא בזה שאין האיסור ברור כשמש צריך המורה לומר שאין האיסור ברור אלא שאנו מחוייבים להחמיר וכל שכן אם המורה מתיר בשעת הדחק וכיוצא בו שיאמר לו כן:

(י) בית דין אחד בעיר אחת שנחלקו בדבר אסור להורות מקצתן כך ומקצתן כך משום לא תתגודדו[141] לא תעשו אגודות אגודות ודבר זה גורם מחלוקת בישראל והתורה נעשית

---

[138] החת"ס ציין לדברי החלקת מחוקק (אה"ע סי' א ס"ח ד"ה וי"א): היכא דהמחבר מביא שני סברות בשו"ע והסברא השניה מביא בשם י"א אין הדבר כמסופק אצלו בין הסברות רק דעתו לפסוק כסברא הראשונה והי"א מביא רק לחלוק כבוד לבעל הסברא ההיא.

[139] הא דאמרינן לפסוק כדעה הראשונה שהביא תחלה בסתם היינו היכא דמפורש דעת הראשונים להדיא משא"כ כשכתב תחלה הדינים המוסכמים אליבא דכ"ע, ואחר כך מביא י"א, אז משמע שדעתו לסתום כדעת הי"א (רע"א * מנח"י כלל מו סקי"ג).

[140] עי' ש"ך (יו"ד סי' סא סכ"ג ד"ה א"צ להחזירם), שכאשר הרמ"א כותב י"א זה לא הכרעה נגד השו"ע אלא רק כאשר הוא כותב "וכן הלכתא" וכן הוא בדבריו (יו"ד סי' שטו ס"א ד"ה וכן הלכתא), ועי' כללים בהוראת איסור והיתר לפמ"ג (ריש יו"ד) אות ב', אחרי שהביא דברי הש"ך הנ"ל: ומיהו עדיין צ"ע דשמא הרמ"א ודאי בא לחלוק ומה שלא הכריע הוא דספק הוא ומן התור הלחומרא ומדרבנן לקולא, וסי' סא ענין ממונא שהוא קולא לנתבע.

[141] עי' רמ"א (או"ח סי' תצג ס"ג): ולא ינהגו בעיר אחת מקצת מנהג זה ומקצת מנהג זה, משום לא תתגודדו (דברים יד, א). ועי' שם במג"א: דבר שאינו אלא מנהג לא אמרינן ביה לא תתגודדו ובדבר שהוא אסור אף שהוא מצד מנהג שייך לא תתגודדו ובדבר שיש לתלות שאין מתכוין

כשתי תורות וכן אסור לעשות כל כת וכת מהם כדבריו או לנהוג כן אף על פי שאין מורין כן להדיא אף על פי ששניהם שוים בחכמה ובמנין אלא ישאו ויתנו בדבר הרבה עד שיסכימו כולם לדעת אחת ואם אי אפשר בכך אם הוא דבר תורה יעשו הכל כדברי המחמירים ואם הוא דבר דרבנן יעשו הכל כדברי המקילים ושתי בתי דינים בעיר אחת יכולים להורות אלו כך ואלו כך ודוקא בשני בתי דינים ידועים אבל אם אין ידועים שני בתי דינים בעיר אסור לנהוג מקצת העיר כך ומקצת העיר כך ואף על פי שעל ידי מחלוקת זה נעשו שני בתי דינים אסור מכל שכן שדבר זה מרבה מחלוקת ואם ב"ד אחד גדול מחבירו דינן כשני ת"ח החולקים בדבר ואחד מהן גדול מחבירו ועל דרך שנתבאר למעלה:

סימן רמג – ת"ח (היה) פטור ממס, ומכירת סחורתו מוקדמת, ובו ט' סעיפים:

(א) [142]תלמידי חכמים [אין] (לא היו) יוצאין בעצמם עם שאר העם לעשות בבנין ובחפירות העיר וכיוצא בזה, שלא יתבזו בפני עמי הארץ, [143]וכיון שהם פטורים אפילו אחרים במקומם אין שוכרין[144]: @NO MB@

(ב) [145]במה דברים אמורים, כשכל אדם יוצא בעצמו. אבל אם אין יוצאין בעצמם, אלא שוכרים אחרים במקומם או גובים ממון מבני העיר לעשותו, אם דבר שצריך לחיי האדם כגון בארות מים וכיוצא בהם, חייבים לתת חלקם. [146](ומס נתחלה הלכו בעלמן, ומ"כ(מ) נמלכו לקבוע מחיס, ת"ח חייבים ליתן חלקם). אבל דבר(ב) שהוא צריך לשמירת העיר, כגון חומות העיר ומגדלותיה. ושכר השומרים(ג), לא היו חייבין לתת להם כלום, שאין צריכין שמירה, שתורתן שמירתם. [147]ולכן (היו) פטורים מכל מיני מסים(ד), בין מסים הקצובים על כל בני העיר, בין מס שהוא קצוב על כל איש לבדו, בין הקבועים בין שאינם קבועים(ה), וחייבים בני העיר לפרוע בשבילם אפילו הקבועים על כל איש ואיש. הגה: [148]ואפילו מס למר ההגמון ש"ח עלמס יתנו, חייב הלבור לתת בעלס. ומס החרימו הלבור(ו) על

לאיסור כגון מלאכה אין בו משום לא תתגודדו. מיהו י"ל דלהמסקנה בכל דבר שייך לא תתגודדו בב"ד א' בעיר א'. ואם נתקבצו בני פולין ובני מדינה אחרת למקום א' מותרים כל אחד לעשות כמנהגו [בענין תענית מסוים] ואין בזה משום לא תתגודדו אבל בדבר שמחולקים בדבר כגון שאלו אוכלין חלב בני רינ"ס ואלו אין אוכלין אם נתקבצו למקום א' צריכים לעשות מנהג שוה משום לא תתגודדו, ע"כ. ועיי"ש בפמ"ג שזה איסור תורה. ועי' ברע"א שם שציין למעיל צדקה, ועיי"ש שנקט דבריו הראשונים של המג"א אבל כל דבר שגורם למחלוקת הוא בכל אזהרת ולאו דאורייתא דלא תתגודדו, וזה אסור אפילו ליחיד לעשות לחומרא לעצמו, אבל זה דווקא בדבר הוראה המפורסם אצל המון אסור לחכם לשנות מפני המחלוקת אבל בדבר שאינו ידוע ומפורסם היאך נפסוק הלכה בזו רשאי הת"ח להחמיר לעצמו אף שפשוט המנהג להורות להקל או איפכא באם נראה לחכם בראיי' ברורה שיתנו עידיהן להיתר איזה דבר שנוהגין בו להורות לאיסור מותר להורות כן גם לאחרים אם אינו מפורסם האיך מורין בדבר הזה מקדם אבל בדבר המפורסם אסור להורות שלא כמנהג שקצתין מורין. לאו דלא תתגודדו אינו נוגע כל שאין החלוקה נרא' לעינים כמו אותן המתפללים ז' ברכות דיה"כ למחרתו ושאר העם י"ח.

ועי' מג"א (סי' תרכד סק"ז): העושים שני ימים יה"כ אף אם הם י' לא יתפללו רק התפלה של חול ופי' ב"י הטעם דהוי לא תתגודדו דכב"ד א' בעיר א' דמי ונ"ל דיניחו גם כן תפילין מה"ט.

ועי' ערה"ש (או"ח סי' לא ס"ד): כל אחד יחזיק במנהגו ועכשיו רבו גם בין האשכנזים שלא להניחם ואין להאריך בזה מיהו עכ"פ בבהמ"ד אחד לא יעשה זה בכה וזה בכה משום לא תתגודדו.

[142] ב"ב ח ע"ל, רמב"ם ת"ת פ"ו ה"י.

[143] ר"ן סס ד"ה ומי קמ, נ"י ה ע"ל ד"ה גמ'.

[144] עי' ש"ך סי' רמו סק"**Error! Reference source not found.**. עי' לקמן הערה 187 מצות דביקות בת"ח, אמנם שם מדבר באדם שאיננו תלמיד, אפילו עם הארץ.

[145] ב"ב סס.

[146] שות מהר"ם מרוטנבורג פרלמ סי' קל, מרדכי ב"ב תעה.

[147] נדרים סב ע"ב, ב"ב ח ע"ל, רמ"ק סס פ"ל סי' כו, שו"ת הרמ"ק כלל טו סי' ת.

[148] ב"י.

תלמיד חכם ליתן, לית בחרם שלהם כלום. ותלמיד חכם היה יכול להחליט ולקמת הקצור שיתנו בעדו דמיו.[149] ולית חילוק מס המ"ח עקיל מו עני. ודוקא תלמידי חכמים שתורתם אומנותם, אבל אין תורתם אומנותם, חייבים. ומיהו אם יש לו מעט אומנות, או מעט משא ומתן(ז) להתפרנס בו כדי חייו(ח) ולא להתעשר, ובכל שעה שהוא פנוי מעסקיו חוזר על ד"ת ולומד תדיר, נקרא תורתו אומנתו. הגה: [150]ולית חילוק בין שהוא תופס יקיבה לו לא, רק שהוא מוחזק לת"ח כדוכו שיועל ליתן בתורה, ומבין מדעתו בכוך מקומות התלמוד ופירוקיו ובפסקי הגלוונים, ותורתו לומנותו כלרך שנתבלר. [151]ולף על גב דלית בדורינו עכשיו חכס(י) לענין שיתנו לו ליטרל להבגל לס מבייקו, מ"מ לענין לפטרו ממס מקילין להס בזה, רק שיהא מוחזק לת"ח(ט), כמו שנתבלר. [152]ומ"מ יש מקומות שנהגו לפטור ת"ח ממס, ויש מקומות שנהגו שלא לפטרן:

(א) ואח"כ – פי' נתפשרו הקהל ונמלכו לשכור אחרים כו' (ש"ך).

(ב) אבל דבר כו' – עי' בחו"מ (סי' קסג ס"ד-ה)[153] (ש"ך).

(ג) ושכר השומרים - במקרה שהבעלי בתים אומרים "אין אנחנו צריכין שומרים כי עניים אנחנו" והחכמים צועקים לאמר "תעמידו שומרים" כל שהם בעצמם מודים שצריכים שמירה, חייבים החכמים להשתתף בהוצאות, ואין הבעלי בתי פטורים בגלל עניותם, ואף על פי שיש טעם אחר כי מסופק אני אם יש עתה מאן דלא בעי נטירותא איני נכנס בחקירה זו עתה כי דברי יעציבו את קצת חכמים ולכן השתיקה טובה מהדבור, אבל כל שהחכמים טוענים "אנחנו לא צריכים שמירה" או ששתקו, החכמים פטורים ואם ח"ו נתרבה עין הגנבים בשביל החכמים שאין לבושם כלבוש הבעלי בתים ונראין מכובדים יותר מהם וכ"ש שיש בדבר ספק נפשות כאשר הוא מפורסם ואין ראוי שיהיה בדבר התרשלות (פ"ת * רדב"ז).

(ד) מכל מיני מסים - וה"ה מכל מיני מכסים[154] (ש"ך), ראובן חבר עיר [תלמיד חכם העוסק בצרכי צבור – רש"י מגילה כז ע"ב] ומלמד תינוקות בעיר מסוים ומושל העיר תופסו ואמר ש"אתה נפטרת מן המס כ' שנה וצריך אתה לפרוע לו ממה שעבר מכל אותן השנים", אע"פ שת"ח פטורים ממסים, היינו בת"ח שלומד לבד ולא משפיע, ואז אם זה המושל נטל שלא כדין, הצבור אינם אחראים וערבאים לתלמידי חכמים שלא תתבע מהם המלכות או שלא יטול מהם האנס דבר שאינו ראוי, אבל בתלמידי חכמים שרבים צריכים לו ולולי ששכרוהו, היה יוצא מביניהם והיה מבקש עסק להתעסק, והם שכרוהו עד ששב שכירם ופונה הוא מכל עסקיו ועוסק בעסקיהם ובצרכיהם, בזה פטור הוא אפילו בכסף גולגולת, לפי שכשהם שוכרים אותו מכלל שכרו הוא לפוטרו מכל דבר וכאלו קבלוהו עלייהו, ואם בשביל אותו פטור אירע לו אונס חייבים הם לשלם לפי שהיה להם לברר למושל ולומר לו בכלל מה שאנו נותנים לך הוא המס של חבר עירנו, ואפילו לא פטרוהו בפירוש, כיון שמנהגן של ישראל בכל מקומות אלו לפטור חבר עירם, על סמך דבר זה השכיר עצמו אליהם, ואם לא היה כך בדעתם לפטרו היה להם לברר עליו שלא פטרוהו משום דבר (פ"ת * רשב"ש).

(ה) בין שאינם קבועים – יש בזה מח', שיש צד הסובר שאם אמר המלך ליתן כל א' וא' כסף גלגלתו אין ע"ה פוערים בשביל ת"ח ולא עוד אלא דמלכא לא טרח אלא אמר כך וכך אנשים יש כאן ואם תפס מיחיד או מרבים ע"י כלם באים ע"ה וגובים מת"ח ופשיטא שאם הממונה הוא שגוב' כסף גלגלתא מכל א' וא' ליכא למ"ד שיבאו בני העיר לפרוע בעד ת"ח ולפטרן, ולענין הלכה כיון דפלוגתא דרבוותא היא איכא למימר שיכולים הרבים ליקח מהם, דכל מילתא דספק הרבים גובים המס הם מוחזקים לענין גדר ת"ח לענין פטור המסים אין הדבר תלוי בחכם בעל הוראה ולא במי שהוא פרנס על הצבור אלא כל תלמיד

[149] למב"ס פיה"מ לסוטה פ"ד מ"ה, שו"ת הרמ"ה סי' רמח.

[150] תרומת הדשן שמב.

[151] שם שמח, שו"ת הרמ"ק כלל טו סי' י.

[152] שם שמב.

[153] עי' מלואים אות **Error! Reference source not found.**.

[154] נ"ל שמס הוא לממשלה, ומכס הוא תשלום להוצאות צורך הקהילה לשמירתם.$

Commented [O13]: ?
הערה

Commented [O14]: ל
א ראיתי איך להביא את הרמב"ן בש"ך סק"ג.

ותיק$ שקורא ושונה ומשמש ת"ח ויש לו לב להשכיל ולדרוש ולחקור ולבו על למודו ומתישב בתלמודו אסור ליקח ממנו שום מס ופרעון משא מלך ושרים (רע"א * מהרי"ט).

(ו) ואם החרימו הצבור כו' - ואפילו הכריחוהו וקבל החרם ה"ז כנודרים להרגין ולחרמין כו' [עי' לעיל סי' & ס", ואינו חל בכלל[155]] (ש"ך).

(ז) משא ומתן - ואפילו הוא מלוה ברבית (ש"ך).

Commented [O15]: כ ה זה משנה??

(ח) כדי חייו - לאו דוקא כדי חייו בצמצום, אלא כל שיהא מתעסק כדי להחיות נפשו, נחשב "כדי חייו" וזהו שכתב "ולא להתעשר" ולא כתב "ולא ליותר מכדי חייו", ודבר פשוט הוא שיבאו על האדם פתאום כמה מקרים מחלאים וזולתם, שיצטרך בהם להוצאה מרובה, ודבר שאין קצבה הוא. כלל הדבר דת"ח העושה תורתו קבע ואינו מתבטל מלימודו כי אם לזון את בניו ובני ביתו ולפרנסם ולהלבישם ולכל הדברים הצריכים לאדם, ואף על פי שהוא עשיר, הוא פטור מכל מיני מסים וארנוניות. אמנם יש מקומות שלא נהגו לפטור רק ת"ח היושבים בראש הישיבה משום דשאר ת"ח אין נזהרין יפה שיהא תורתן אומנתן גם משמע שם מדבריו שנושאים ונותנים כדי להתעשר ואין חוזרים לתלמודם תמיד כשפונין מעסקיהן (ש"ך), אפילו אם הת"ח יש לו גנות ופרדסים שהיה חייב בעבורם אלפים זהובים בגלל המס שלהם, עכ"ז הוא פטור מתת בעבורם דבר מכל מה שזכרנו מפני שהיה ת"ח, ואפילו שהיה נותן במס ההוא אפילו עני שבישראל, ואפילו פירש המלך שהת"ח יפרעו חלקם במס חייבים הקהל לפרוע בעדם ואם הדור כפני הכלב ויעיזו פניהם ולא ירצו להבריח זהרורי דמלכא מניה יכול הת"ח לנדות ולשמת על זה ואפילו החרימו הקהל לפרוע המס וכללו הת"ח בכלל החרם אין החרם חל דארור בו שבועה ואין נשבעין לעבור על המצוה, אבל ת"ח שאין עוסקין בתורה תדיר לפי כחן לא דיין לעשות במלאכתן כדי למצוא פרנסתן ופרנסת אנשי ביתם אלא שהם יגעים להתעשר ומבטלים התורה כדי לקבץ ממון הרבה חייבים בכל חיובי צבור וכל המסייע לת"ח שתורתם אומנותם כמו שביארנו שלא יפרעו ומחזיקים על ככה הרי זה מכבד את התורה ועליו נאמר עץ חיים היא למחזיקים בה (ש"ך).

(ט) רק שיהא מוחזק לתלמיד חכם כו' - אפי' שלא יהיה כ"כ חשוב בין תלמידים חכמים אחרים שאינן בעירו מ"מ מאחר שביניהם ת"ח הוא ראוי להצילו מכל מס (ש"ך).

(י) דאין בדורנו עכשיו חכם – עי' ש"ך (חו"מ סי' א ס"ו ד"ה לפי כבודו) שיש דין ת"ח לענין ליטרא דדהבא. ועי' סמ"ע (חו"מ סי' טו ס"א ד"ה להפך) שכתב דאין ת"ח בזמנינו לענין להפך בזכותו ויש חולקים עליו ובזה"ז אין כל הלומדים פטורים ממס כ"א לפי ראות עיני טובי העיר, אמנם מי שהומחה לרבים ורבים קבלוהו עליהם להיות להם לרב וקובע מדרש וישיבה ודאי דין ת"ח גמור יש לו ואף לענין שיהא דן ביחידי בהמחוהו רבים רשאי לדון (פ"ת).

(ג) [156]ותלמיד חכם המזלזל במצות ואין בו יראת שמים, הרי הוא כקל שבצבור[157]:@ NO @MB

(ד) [158]תלמיד חכם(יא) שיש לו סחורה למכור, לא היו מניחין לשום אדם למכור מאותה סחורה עד שימכור הוא תחלה את שלו. ודוקא דליכא גוים דמזבני, אבל אי איכא גוים דמזבני, לא, דהא לית רווחה לצורבא מדרבנן, ואפסודי להנך בכדי, לא מפסדינן:

(יא) תלמיד חכם כו' – עי' רמ"א (חו"מ סי' קנו ס"ה) [שדברי המחבר מוכפל שם][159] (ש"ך).

---

[155] האם גבו חייבים לשלם?

[156] ש"ת הרמ"ש שם.

[157] עי' לעיל רמב ס"? ועי' במקור השו"ע שהוא יותר גרוע מעם הארץ. ועי' ערך לחם: אין לקום מפני תלמיד חכם בעל מחלוקת.
עי' לקמן סי' שלד סמ"ב.

[158] ב"כ כג ע"ח רמ"ש שם פ"ב סי' יג, רמב"ם ת"ת פ"ו ה"י.

[159] ז"ל המאיר המשפט שם: ואין לפקפק ולומר, הרי אמרינן במסכת אבות כל המשתמש בתגא חלף כו', וא"כ בודאי הגאון בעי חיי ואינו רוצה ליהנות מתורתו. הנה זה הבל, אלא דבר זה שימכור סחורתו בראשונה הוא חלקו ונחלתו משלחן גבוה, כתרומה מן הגורן לכהן ומעשר ללוי, ועוד ראוי על כל אדם להנות הגאון הנ"ל מנכסיו ולהטיל מלאי לכיסו כדי לקיים מצות והגית בו יומם ולילה, דכן פסק בטור י"ד סימן רמ"ו, דמי שמספיק לאחרים מנכסיו מקיים בו והגית וגו' (ש"ך * רמ"א), כיון דאם שניהם ישראלים דינא הכי, גם כשהמוכר עכו"ם אנו צריכין לגדור גדר

(ה) [160]תלמיד חכם שיש לו דין(יב) עם אחר ועומד לפני הדיין, ויש שם בעלי דינים אחרים שקדמו לפניו תחלה, מקדימים דינו, של ת"ח ומושיבין אותו(יג):

(יב) שיש לו דין כו' – עי' חו"מ (סי' טו ס"א)[161] (ש"ך).

(יג) ומושיבין אותו - שאע"פ שבעלי הדינים צריכים לעמוד, מושיבים את הת"ח משום עשה דכבוד תורה, ועיין בחו"מ (סי' יז ס"ב) [תלמיד חכם ועם הארץ שבאו לדין מושיבים את החכם, ואומרים לעם הארץ: שב, ואם לא ישב, אין מקפידין בכך. הגה: ת"ח שבא לדין, מותר לעמוד לפניו ולא חיישינן שיסתתמו טענת כנגדו[162]] (ש"ך).

(ו) [163]עון גדול הוא לבזות תלמידי חכמים[164] או לשנאותן[165], וכל המבזה את החכמים אין לו חלק לעולם הבא, והוא בכלל: כי דבר ה' בזה (במדבר טו, לא). הגה: [166]ומסור לשמש כמי שמונה הלכות, וכ"ש כמי שמונה תלמוד שהוא הגמרא, ויקדים לשמש כמי שמונה הלכות קודם שישמש כמי שמונה גמרא[167]: @NO MB@

שלא יקנה שום יהודי מהעכו"ם, דאפילו אם זה היהודי שהביא סחורה למכור אינו תלמיד חכם, מ"מ זכה בדין שלא לקנות אותה סחורה מהעכו"ם, דלמדה תורה דאם באת לקנות קנה מיד עמיתך וכן למכירה כו', וזהו אפילו כשהעכו"ם מוכר יותר בזול. אמנם בסחורה שיכולין לקנותה בין עכו"ם בין ישראלים, ולכן אין בידינו לתקן כשנאמר שלא יקנו ישראלים ממנו, דמ"מ יקנו העובדי כוכבים, ונמצא אנו מפסידים לישראלים שאינם מוכרים סחורתם והתלמיד חכם אין לו רווח. אבל גבי ספרים וכדומה שאינם אלא לישראלים, יכולין לתקן שלא יקנה ישראל מהעובד כוכבים עד שמכר הת"ח. והא שיש לחלק אם הסחורה נקנה על ידי עכו"ם מיירי דוקא היכא שעיקר המשא ומתן והריוח הוא מקונים עובדי כוכבים, וקוני ישראל הם מיעוטא דמיעוטא, והתלמיד חכם שפתח חנותו על דעת של קוני עכו"ם פתח, משום הכי אמרינן כיון דעיקר הריוח הוא מקוני עכו"ם ואדעתא דידהו הביא סחורתו, משום רווחא פורתא מקוני ישראל לא נפסיד הפסד רב לסוחרי ישראל (פ"ת).

[160] נלריס סכ ע"ת, לת"ש פ"ד סי' ל.

[161] ז"ל: צריך הדיין שיקדים לדון הדין שבא לפניו תחלה אבל צריך להקדים דין של תלמיד חכם אפילו בא לבסוף וכו' הגה: ואם הת"ח בעצמו לפני הדיינים, אפילו פתחו כבר בדין אחר, דנין אותו תחלה שלא יתבטל מלמודו. אבל אם קרובו בא לדין, אם פתחו בדין אחר אין צריכין לפסוק, ואם לאו, צריכין לדון אותו תחלה, משום כבוד החכם:

מאיר המשפט: לדון הדין שבא לפניו כו' - לא בביאה לבית דין תחילה תליא מילתא, אלא משעה שהעמיד עצמו לפני הדיין והדיין הכין את עצמו לשמוע טענתו, זהו נקרא "בא לפניו תחילה" (סמ"ע).

של תלמיד חכם אפילו בא לבסוף - דלדיין יש עשה ד"את ה' אלהיך תירא", שדרשו "את" לרבות ת"ח, ולכן יש להקדים את הת"ח, וגם יש מצוה להקדים מי שבא קודם שנאמר "כקטן כגדול תשמעון", ועשה דכבוד תורה עדיף (סמ"ע).

[162] ואם לא ישב אין מקפידין בכך - ואם ישב והעמידו השליח ב"ד, אין על הדיינים לחזור ולאמר לו "שב" (סמ"ע).

[163] סנהלרין ל ע"ת, לרמב"ס ת"ת פ"ו הי"ת.

[164] האומר לשון שנשמע לשתי דרכים, מאמינים למדבר שאמר לשבח, אמנם אפי' דלא נתכוון להקניט ולבזות דחייב נידוי כדהוכיח הרב ז"ל, דהתם הדברים מוכיחים שהיה שם זלזול מפורש, אלא שלא נתכוון לכך, ולגבי ביזוי תלמיד חכם לא בעינן כוונה, דומיא דאמרינן בעלמא גבי מזיק דחייב בין שוגג בין מזיד, כה"ג הוי ביזוי ת"ח (מהר"ש הלוי יו"ד י). אבל מי שאומר שלא חושש כלל על גזירת חכמים [החיים שגזרו על דבר] הוי בכלל מבזה ת"ח לגמרי (מהרי"ק קפט). וזה לא רק שביזה, אלא אפילו שלא נהג בו כבדו כגון להראות לו סכין השחיטה לבדקו (ריב"ש תק).

[165] עי' לקמן הערה 187 ובפרט בדברי החינוך שם.

[166] מגילה כח ע"ב, ר' ירוחם נתיב ב ח"ת.

[167] עי' לעיל סי' רמב סי"ט שכל מלאכה שעבד עושה לרבו, תלמיד עושה לרבו, היינו ברבו מובהק, אבל תלמיד שאינו מובהק אסור להשתמש, אבל זה דוקא אם משתמש בו לצורך עצמו אבל אם משתמש בו בעת שמלמדו א"כ זה הוא לצורך התורה שיהא דעתו צלולה יותר ומה שאסרו להשתמש בשונה הלכות זה דוקא שמוש של עבדות כגון הך דריש לקיש כגון לישא על כתפו להישען עליו כשהולכים אבל שמוש בדברים שבדרך גמילות חסד רגיל אדם לעשות לחבירו אינו בכלל זה ועוד הך דאסור להשתמש בשונה הלכות הוא דוקא באם שואל ממנו שמושו אבל אם נדבה רוחו לשמשו מותר לקבל ממנו וי"א (ברכ"י סי' רמו) דאין שונה הלכות יכול למחול כבוד

(ז) [168]מי שהעידו עליו שביזה ת"ח, אפילו בדברים (אפילו קלה בפניו), בית דין מנדין אותו(יד) ואין מתירים לו עד שירצה החכם(טו) שנידוהו בשבילו. ואם ביזה את החכם לאחר מותו, בית דין מנדין אותו והם מתירים לו משיחזור בתשובה. הגה: [169]אבל אין דין ת"ח בזמן הזה לענין שיתן לו המכייס ליטרא להקל. [170]ומ"מ יקנסו הב"ד המכייס לפי המכייס והמתכייס[171](טז). ובלבד שלא יתחיל החכס במריבה לבזות בני אדם שלא כדין ויגרום בזה שיבזוהו ויתרסו נגדו. ומ"מ אף אם התחיל החכס קלת, אין רשות לכל אדם להחליף נגדו לענות לו בעזות. והכל לפי ראות(יז) הדיינים[172]:

(יד) מנדין אותו – ברבים, עי' לקמן (סי' שלד סמ"ז) (ש"ך), המבזה את החכם אפילו לאחר מיתה מנדין אותו ב"ד [אבל כל נידוי של ב"ד צריך עדים] והם מתירים אותו כשיחזור בתשובה אבל אם היה החכם חי אין מנדין אותו עד שיראה אותו את החכם ואם רצה החכם למחול ולא נדהו הרשות בידו, ואם הוא עצמו נדהו אין צריך עדים, ואם נדה לכבודו מנודה לעם [פי' אלה שפחותים ממנו] ולא מנודה לרבו, אבל אם נדהו לכבוד שמים, אז מנודה לכולם (ש"ך * מהר"מ גלאנטי), יש מח' אם קונסים ליטרא זהב בזה"ז ולכו"ע אם הוא רב מובהק בדורו ומורה הוראות דומה לר"י ב"ר חנינא, חייב, ואם תורתו אומנותו וחכם קצת בית דין שמין לו דמי בושתו, וכדי שב"ד ינדו אותו צריכים עדים, אבל אם החכם מנדה על כבודו, אין צורך של עדים, אבל רק מנודה לאלה שהם פחותים ממנו, וי"א דזה מי שראוי להורות ויגע בתורה, ועיקר שמלבד מה שביזה הת"ח גם כן קלל לו ולתורתו, והקורא לת"ח עבד מנודה לכל העולם, ואם לא ישוב בתשובה שיקנסו המחרף לתלמוד תורה שבעיר (פ"ת * פרח מה אהרן).

(טו) עד שירצה החכם כו' – פי' שיִרָצה, כלומר עד שיפייס החכם כו' ולא גרסינן עד שירֵצה, דמשמע דאפי' בקש ממנו מחילה כמה פעמים ולא נתרצה לו אין מתירין לו, ועי' לקמן (סי' שלד סמ"ז), ועיין בא"ח (סי' תרו ס"א)[173] (ש"ך).

תורתו אבל אם קודם שישתמש בשונה הלכות מלמדו דבר מדברי תורה נראה דיכול להשתמש בו דכיון שלמד ממנו דבר א' צריך לנהוג בו כבוד, ואין עיקר כדבריו (בנין ציון סימן פג).

עי' לעיל סי' קנח ס"ב: מיני ישראל, והם שעובדים לעבודת כוכבים, או העושה עבירות להכעיס, אפילו אכל נבילות או לבש שעטנז להכעיס. הרי זה כופר. והאפיקורסים, והם שכופרים בתורה ובנבואה מישראל, היו נוהגין בארץ ישראל להרגן. אם היה בידו כח להרגן בסייף, בפרהסיא, הורגו. ואם לאו, היה בא בעלילות עד שיסבב הריגתו. כיצד, ראה אחד מהם שנפל לבאר והסולם בבאר, קודם ומסלקו ואומר: הריני טרוד להוריד בני מן הגג ואחזירנו לך, וכיוצא בדברים אלו. ועיי"ש בש"ך: והם שכופרין בתורה כו' - וכן המבזה ת"ח או המבזה חבירו בפני ת"ח, עי' לקמן (סי' רמג ס"ו) שאין לו חלק לעוה"ב. ועי' ראנ"ח קיא שאפילו אם לומר לאדם פשוט שהוא שוטה, אינו "מחרף", שכל "חירוף" היא רק פגם משפחה או שהוא בעל עבירה, אבל "שוטה" לא, אבל כל דבר גנאי נחשב כבזיון אצל ת"ח.

[168] מו"ק טז ע"ל, עליות פ"ה מ"ו.

[169] מהרי"ק קסג, מהר"י וויל קסג.

[170] ריב"ש רטז.

[171] עיי"ש בריב"ש שאם החכם התחיל לבזות העם הארץ, אפילו אם הוא ת"ח הראוי ללטרא זהב, בזה שהוא התחיל, הוא מאבד את הזכות לזה. ועי' משפט שמואל צח: לכבוד תורתו יש לבית דין לצוות על שמעון בכח נדוי לרצות ולפייס את ראובן ולבקש ממנו בפרהסייא בנא ובמטו שימחול לו ולהרבות עליו רעים על זה, והמוחל גם כן לא יהיה אכזרי וראוי לו למחול.

[172] עי' סי' שלד סמ"ז.

[173] ז"ל סעיף א: עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שיפייסנו. אפילו לא הקניטו אלא בדברים, צריך לפייסו. ואם אינו מתפייס בראשונה, יחזור וילך פעם שנייה ושלישית, ובכל פעם יקח עמו שלשה אנשים, ואם אינו מתפייס בשלשה פעמים אינו זקוק לו. (מיהו יאמר אח"כ לפני י' שבקש ממנו מחילה), ואם הוא רבו, צריך לילך לו כמה פעמים עד שיתפייס. הגה: והמוחל לא יהיה אכזרי מלמחול, אם לא שמכוון לטובת המבקש מחילה, ואם הוציא עליו שם רע, אינו צריך למחול לו.

משנה ברורה: רבו - אפילו אינו רבו מובהק אלא ששמע ממנו ד"ת.

לא יהא אכזרי מלמחול - דכל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו ואם הוא לא ירצה למחול גם לא ימחלו לו.

(טז)המבייש לפי המבייש כו' – עי' חו"מ (סי' תכ סכ"ד)[174] (ש"ך).

(יז) והכל לפי ראות כו' - המחרף חכם בן חכם וחירף הוא ואביו, יתכן שהוא חייב לישב בנידוי ב' פעמים על חירוף כל א' כי אם איש א' יחרף ב' חכמים בבת א' אם ישב בנידוי פ"א כל א' יוכל לומר כי על מה שחרף אותו לבד היא שנידוהו ועיקר דכיון שבבת א' היה, קים ליה בדרבה מיניה, כיון שנתנדה על א' הגדול, יצא ידי חיוב האחר, ואם הם שוים וידוע כי על שניהם נתנדה, ועם כל זה צריך להודיע בעת הטלת הנידוי כי על שניהם נידוהו וכן הוא לפי הדין שצריך להודיע בשעת הנידוי על מה מנדין אותו (ש"ך * מבי"ט), עי' רמ"א (חו"מ סי' תכ סל"ח) שהקורא לרשע בן צדיק רשע בן רשע פטור. והיינו רק רשע בן צדיק היינו צדיק רוב זכיות אפי' בזכו' א' ומיעוט עונות אפי' הרבה ובכיוצא בזה הוא שאמר אפי' לרשיעא בר צדיקא אבל תלמיד חכם שיש לו בן רשע, ואפילו לצדיק כזה לא הותר לקראו רשע אלא בזמן רשעת בנו ומאריך ברשעתו אבל אח' שפי' שמא חזר בתשובה , ועוד גדר הרשע שמות' לקרא גם לאביו הוא ברשע ידוע ומפורסם ברשעו ואוחז ברשעותיו ואינו תלוי בדעת הקורא תגר עליו שגזל נכסיו או שעבר איזו עבירה (ש"ך * מבי"ט).

(ח) [175]החכם עצמו היה מנדה לכבודו(יח) לעם הארץ שהפקיר בנגדו, ואין צריך לא עדות ולא התראה, ואין מתירין לו עד שירצה החכם. ואם מת החכם, באים שלשה ומתירים לו. ואם רצה החכם למחול לו ולא נידהו, הרשות בידו. הגה: [176]וי"ח שבזמן הזה אין ת"ח יכול לנהוג לכבוד עצמו [177]ולא לעשות דינא לנפשיה. [178]ויש חולקים, ולכל שיהא מוחזק ולמוי לכל(יט) (ועיין לקמן סוף סימן שכ"ז):

(יח)לכבודו - ה"מ היכא שביזהו וגינהו בדברים אשר הם גנאי לת"ח אבל אם לא ביזהו אלא שאינו מכבדו בקימה והידור, אין בזה כלום[179] (עי' ש"ך סי' שלד סי"ט ד"ה פירוש[180]), ועי' מו"ק (טז ע"ב) שכן נידו אשה שלא כבדה ת"ח (פ"ת * פנ"מ).

(יט)וראוי לכך - אין לעשות לכבודו אלא חכם אשר ראוי למנות פרנס על הצבור[181] והצריכו בו תנאים. הא' שלמד כל התלמוד בענינים הנוהגים לאפוקי הלכתא למשיחא[182]. התנאי הב' שיהא תלמודו שגור בפיו וידע להוציא ממנו דינין על קו היושר [שאם למדה ולא ידע להוציא ממנו דינין וכשעיין בדברי הפוסקים לא ידע מוציא הדין בתלמוד, אינו בכלל זה, שהרי אמרו ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומר – תשב"ץ]. התנאי הג' שלא פירש מתלמודו לעניני העולם שלא לצורך הכרחי לפרנסתו או לצרכי צבור המוטלים עליו

לטובת המבקש וכו' - כדי שיהא נכנע לבו הערל ולא ירגיל בכך ומ"מ נראה דמלבו צריך להסיר השנאה ממנו אחרי דבאמת ביקש ממנו מחילה.

מחילה - וה"ה אם מכוין לטובת עצמו שמתירא שיגיע לו היזק כשימחול, ע"כ לשון המשנה ברורה.

עי' ירושלמי ב"ק (פ"ח ה"ז): אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו וכו' ומניין שלא יהא המוחל אכזרי שנאמר ויתפלל אברהם אל האלהים וגו'. גמ' אבל הוציא לו שם רע אין לו מחילה עולמית. ועי' ט"ז (או"ח סי' תרו סק"ג): משמע פי' שאין המוחל אכזרי כשאין מוחל.

[174] כיצד משערין הבושת, הכל לפי המבייש והמתבייש, אינו דומה מתבייש מהקטן למתבייש מאדם גדול ומכובד שזה שביישו הקל בושתו מרובה. הגה: וכן המתבייש לפי מה שכבודו גדול בושתו מרובה, והמבזה כהן בושתו יותר גדולה מבאיש אחר, ע"כ. מאיר המשפט: שזה שביישו הקל בשתו מרובה - דבושת אדם בינוני מרובה משל אדם נכבד ומזולזל (סמ"ע).

[175] מו"ק טז ע"ל למד"ס הלכות ת"ת? פ"ו? הי"כ.

[176] מהר"י וויי"ל קכט.

[177] מהרי"ק קסג, מהר"י וויל סי' קסג, תרומת הדשן רנה.

[178] ריב"ש רכ, תק, רל"ך בית כנ חלל יל–יז.

[179] עי' לעיל הערה 164.

[180] זה תמצית דבריו: שנדהו לפי שלא היה מכבדו כראוי בקימה והידור ולפיכך אין נידויו נידוי דהא דמנדין לכבוד הרב ה"מ שביזהו וגינהו במידי שהוא גנאי לתלמיד חכם אבל לא להגדיל כבודו, וי"א שנידהו לפני רבו (וכנ"ל סט"ו) ועוד תירץ דמיירי דנידה אותו בשביל שמעכב ממונו שלא כדין אף ע"פ שכהלכה נידהו אין נידויו נידוי.

[181] עי' או"ח ועי' עוד או"ח לענין ברכת אשר חלק מחכמתו.

[182] קשה מאד על הפ"ת שכן הלשון של התשב"ץ אחר כך היא: הכל לפי התורה שכל שהוא גדול בדורו הוא ראוי לכל מה שראוי גדול שבגדולים.

שאם שנה ופירש יותר גרוע הוא מעם הארץ (עי' &). התנאי הד' שלא יהא סני שומעני [יצא עליו שם שהוא נואף (רש"י מגילה כה ע"ב), וה"ה לכל עבירה שמתחלל שם שמים בשבילו עד שאומרים הבריות אשרי בני אדם שלא למדו תורה, שלא המדרש הוא העיקר אלא המעשה] שאם הי' כן אין ראוי לחוש לכבודו ואדרבה שרי לבזוייה. מיהו י"ל שלא נאמרו ב' תנאים הראשונים אלא בשיש שם חכמים גדולים ממנו, אבל אם אין שם גדול ממנו דיפתח בדורו כשמואל בדורו. וצריך תנאים הנ"ל לענין אם נדה לכבודו אבל אם נדה מפני עבירה שהיה חייב עליו נידוי אם נדה אותו אפילו קטן שבישראל אפילו עבד ואפילו שפחה נידויו נידוי. וכתב עוד שאין כח ביד הקהלות לגדור גדר למנוע החכמים שלא ינדו לכבודם (עי' רמ"א לקמן סי' שלד סי"ח) וכן אין כח בידם למנוע שום אדם שלא ינדה לאפרושי מאיסורא וכל כחן אינו אלא שלא יהא רשות ביד אחד העם לגזור על דבר עבירה אלא ביד חכמי המקום (פ"ת), קהלה עשה חרם לנדות כל מי שנדה איש מקהלם, והרי הוא לעבור על ד"ת ואינו חל כלל. וכיון שלא ביאר בתקנתם בפי' שגם החכמי' הסכימו בהסכמה הזאת יש לנו לפרש שלא היתה כוונתם אפי' בת"ח המנדה, ולכן יש לנו לפרש סתם דבריהם שלא יהיו מעשיהם שלא כדת ולהעמיד דבריהם בסתם אנשים דעלמא. דלא אמרו הרב שמחל על כבודו כבודו מחול אלא דוקא במילי דלית ביה בזיון. כגון באותם דברים שחייבו בהם לעשות מפני תורתו. כגון לעמוד מפניו וכיוצ' בזה, אבל על בזיונו אינו יכול למחול, אדרב' אסור לו למחול, וכל כה"ג אפי' מחל אין כבודו מחול, מ"מ הנדוי שקבלו על עצמן חל עליהם. ואף על פי שמה שאין מקיימין הוא מפני האסור אומרים לו יתנדה ולא יעשה אסור. וזה רק בנדוי חדש שינודה שום א' מהקהל הנז'. אבל בענין חרמות של צבור שהחרימו על דברים אשר גבלו ראשונים ועבר שום אחד מהקהל הנזכר ועשה מאחת מתנה, והחרים אותו הב"ד האיש ההוא. לא נכלל בכלל הסכמת הקהל הנז' שאין כאן נדוי על האיש ההוא מהב"ד ההוא, אבל הוא מוחרם מצד עצמו על שעבר על החרם. והב"ד אינו אלא כמודיע ומפרסם האיש ההוא. ואף על פי שעם הכרזת הבית דין ינהגו בו דין מוחרם ובלתי הכרזה לא היו נוהגים בו כן מפני המנהג שנהגו שלא לנהוג העובר על החרם דין מוחרם עד שיכריזו עליו (פ"ת * מים עמוקים).

(ט) [183]אף על פי שיש רשות לחכם לנדות לכבודו, אינו שבח לת"ח שינהיג עצמו בדבר זה. בד"א, שחירפוהו בסתר. [184]אבל אם חירפוהו בפרהסיא, אסור לו למחול על כבודו, אלא נוקם ונוטר הדבר כנחש, עד שיבקש ממנו מחילה ויסלח לו[185]:

סימן רמד – קימה והידור בפני חכם אפילו אינו רבו, ובו י"ח סעיפים:

(א) [186]מצות עשה לקום מפני כל חכם[187], אפילו אינו זקן(א) אלא יניק וחכים, ואפי' אינו רבו, ([188]רק שהוא גדול(ב) ממנו ולהוי ללמוד ממנו). [189]וכן מצוה לקום[190] מפני שיבה, דהיינו בן שבעים שנה[191], ([192]אפילו הוא עם הארץ(ג), ובלבד שלא יהיה רשע):

---

[183] למב"ם ת"ת פ"ז ה"? מגילה כח ע"א.

[184] יומא כג ע"ב, למב"ם שם.

> אדם שאינם עומדים מפניהם, ובתשו' הרדב"ז (ח"ח סי' קס"ז) כתב "וכדי להסיר מכשול, כל זקן שאני רואה אני אומר לו[124] שימחול על כבודו לעולם".

[185]

[186] קילוסין לג ע"ב, ר"ן שם יד ע"א ד"ה למר, לח"ש שם פ"א סי' נג, למב"ם ת"ת פ"ו ה"א.

[187] צ"ע המקום הכי מתאים למצות דביקות בת"ח. עי' כתובות (קיא ע"ב): ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום. וכי אפשר לדבוקי בשכינה, והכתיב, כי ה' אלהיך אש אוכלה. אלא, כל המשיא בתו לתלמיד חכם, והעושה פרקמטיא לתלמידי חכמים, והמהנה תלמידי חכמים מנכסיו, מעלה עליו הכתוב כאילו מדבק בשכינה. ועי' רמב"ם (דעות פ"ו ה"ב): מצות עשה להדבק בחכמים ותלמידיהם כדי ללמוד ממעשיהם כענין שנאמר ובו תדבק, וכי אפשר לאדם להדבק בשכינה, אלא כך אמרו חכמים בפירוש מצוה זו הדבק בחכמים ותלמידיהם, לפיכך צריך אדם להשתדל שישא בת תלמיד חכם וישיא בתו לתלמיד חכם ולאכול ולשתות עם תלמידי חכמים ולעשות פרקמטיא לתלמיד חכם ולהתחבר להן בכל מיני חבור שנאמר ולדבקה בו, וכן צוו חכמים ואמרו והוי מתאבק בעפר רגליהם ושותה בצמא את דבריהם.

Commented [O16]: ז ה סותר את דבריו בשורה הראשונה (מים עמוקים ח"ב סי' סט)

Commented [O17]: ו אפי' זקנה ואף נשים תקימנה – שנשים יקומו או לקום בפני נשים?

מאיר הדעה על יו"ד זלקק ה' (סי' רג – סי' רסט)

(א) אפילו אינו זקן - דזקן דקרא דריש זה שקנה חכמה (ט"ז), והאי יניק פי' שלא הגיע לכלל מצוה (ט"ז, ש"ך).

(ב) רק שהוא גדול כו' – י"א שיהא מופלג בחכמה, אמנם אין זה מופלג דלקמן (סעיף י) דהתם הוא מופלג בחכמה יותר משאר חכמי דורו, ולכך דינו כרבו מובהק, אלא כאן "מופלג בחכמה"היינו שהוא מופלג בחכמה יותר משאר העם, דאל"כ ע"ה או מי שהוא קטן בתורה יהא חייב לעמוד בפני כל אדם, ואינו, ואפשר שאפילו בשוים פטור, וי"א דבאינו מופלג מהחכמים שבדור ואינו רבו כלל, אפילו גדול ממנו פטור, והרמ"א חולק וסובר דחייב דראוי ללמוד הוי כרבו, מיהו היינו ברבו שאינו מובהק (ש"ך)[193].

(ג) אפילו עם הארץ - זהו זקן אשמאי המוזכר בגמ' (ט"ז).

(ב) [194]מאימתי חייב לקום מפניהם, משיגיע לתוך ארבע אמותיו(ד) עד שיעבור מכנגד פניו. ורוכב כמהלך דמי[195]:

(ד) ארבע אמותיו - דבעינן קימה שיש בה הידור והיינו בתוך ארבע אמותיו שמוכח שמפניו הוא עומד (ט"ז), אפילו הוא סומא חייב לעמוד מפניו (פ"ת * בית הלל), ועיין מה שכתבתי לעיל (סי' רמ סק"**Error! Reference source not found.**) (פ"ת).

(ג) [196]אסור להעצים עיניו ממנו קודם שיגיע לתוך ארבע אמותיו, כדי שלא יצטרך לקום מפניו כשיגיע לתוך ארבע אמותיו: @NO MB@

ועי' מ"ב (סי' קנו סק"ד) שמביא את הרמב"ם הנ"ל ומוסיף ואמרו חז"ל (ברכות סד ע"?) כל הנהנה מסעודה של"ח שרוי בתוכה כאלו נהנה מזיו השכינה. ועי' ספר החינוך (מצוה תלד): והעובר על זה ואינו מתחבר עמהם ולא קובע בלבו אהבתם ולא משתדל בטובם ותועלתם בעתים שיש סיפק בידו לעשות כן, מבטל עשה זה, וענשו גדול מאד, כי הם קיום התורה ויסוד חזק לתשועת הנפשות, שכל הרגיל עמהם לא במהרה הוא חוטא.

עי' לקמן הערה 198.

בפני אשה לא מצינו חיוב לעמוד (שבט הלוי ח"ב סי' קיד ותשובות והנהגהות ח"ב סי' תנא), אבל אשה חייבת לעמוד בפני ת"ח או זקן ולכבד בכך תורה, ואף שפטורה מללמוד תורה, לא נפטרה מלכבד תורה והיינו כיבוד ת"ח, ואם לא נהגו כן, ראוי להזהירן על כך (תשובות והנהגות ח"ב סי' תנא).

עי' ספרא קדושים (פ"ג פ"ז סי' יד): והדרת פני זקן, איזהו הידור לא ישב במקומו ולא מדבר במקומו ולא סותר את דבריו, וכו'.

וצריך לעמוד מלא קומתו לקמן סק"(ט).

אין לעמוד מפני זקן בכניסתו לבית אלא רק בתוך ד' אמות (שכנה"ג הגה"ט אות ו'), אם בא חכם או זקן לביתו עומד מפניו ומכבדו לישב ואולי אין לו לישב עד שישב החכם או בעל השיבה או אפשר דבביתו שהוא הבעה"ב יוכל לישב מקודם אבל בבית אחר וודאי דאין לו לישב עד שישב הוא (ערה"ש ס"ד).

[188] כ' יכוסס נתיב ג' ח"ה קף כח ע"ל, כ"ן קילוסין יד ע"ח ל"ה ממכ.

[189] תוס' לב ע"ב הגהות מיימוניות קוסטח ה"ט, מכות פ"ה מכ"ח.

[190] וצריך לעמוד מלא קומתו לקמן סק"(ט).

[191] ואין לקום בפני חילוני תינוק שנשבה אלא להדרו בדברים (שבט הלוי ח"ט סי' קצח).

היושב באוטובוס ונכנס ת"ח, חייב לעמוד וליתן לו מקומו, אבל באדם זקן שיש רק דין קימה ואין מתבטלין ממלאכתן עבורו [עי' לקמן הערה 191], יכול בעל אומנות לטעון שבמקום חסרון כיס שמפסיד זמן אינו מחוייב להמתין לעוד אוטובוס ובזה מפסיד זמן אומנותו, ולכן כה"ג בחסרון מקום אינו מחוייב לסבול כדי לכבדו, אמנם ממדת החסד ודרך ארץ הוא לעמוד תמיד לפני זקן ולתת לו מקום, וראוי לחנך ילדים וצעירים לתת מקומם לזקנים, וכעין חילול השם איכא (תשובות והנהגות ח"א סי' תקלג). יש לציין שמו"ר ז"ל שהיה איש זקן וחלש כאשר אמר לי את זה, עלה באוטובוס ומישהו הקים ילד עבורו, והוא שאל מה"ת מותר להקים אדם, הרי הוא שילם על המקום, וזה גזל לקחתו ממנו.

[192] קס לב ע"ב.

[193] עי' לקמן סק"(י).

[194] קילוסין לג ע"ח

[195] עי' לעיל סי' רמב סי"ח. הנמצא ברכב ורואה רבו מובהק או חכם צריך לקום (שבט הלוי ח"ו סי' קמה).

[196] קס לב ע"ב לג ע"ח.

(ד) [197]אין עומדים מפניהם(ה) לא בבית הכסא ולא בבית המרחץ, דכתיב: תקום והדרת (ויקרא יט, לב). קימה שיש בה הידור[198]. ([199]ולוקח בבית הפנימי של מרחץ, לכל בבית החיצון(ו), עומדים):

(ה) אין עומדין בפניהם - אפילו ברבו מובהק, וי"א דדוקא ברבו שאינו מובהק או בשאר חכם או שיבה יש אלו דינים, אבל ברבו מובהק שהוא בכלל מורא, צריך לקום בפניו גם בבית המרחץ וכן באביו, ולכן כתב דינים אלו בסימן רמ"ד ולא בסימן רמ"ב (פ"ת).

(ו) אבל בבית החיצון של מרחץ כו' - משמע דאפילו בבית האמצעי של מרחץ עומדים כיון דיש שם שאילת שלום וכמ"ש בא"ח (סי' פד ס"ק ?) (ש"ך).

(ה) [200]אין בעלי אומניות חייבים לעמוד בפני תלמיד חכם בשעה שעוסקים במלאכתן. ואם הוא עוסק במלאכת אחרים ורוצה להחמיר על עצמו לעמוד מפניו, אינו רשאי[201]: @NO MB@

(ז) חייבים לעמוד – גם אינם רשאים לעמוד, היינו דוקא מפני חכם או רבו שאינו מובהק, אבל מפני רבו מובהק, צריכים לעמוד ולכן כתב דינים אלו בסימן רמ"ד ולא בסימן רמ"ב (פ"ת).

(ו) [202]אין ראוי לחכם שיטריח(ח) על הצבור לכוין לעבור לפניהם שיעמדו מפניו, אלא ילך לו בדרך קצרה, כדי שלא ירבו לעמוד. ואם יוכל להקיף הדרך כדי שלא יעבור לפניהם, זכות הוא לו:

(ח) אין ראוי לחכם שיטריח כו' - היינו דוקא בזמן הש"ס או במקומות שעוד היום יושבים על הקרקע וכדלקמן (סעיף טו) וה"ה בכל מקום שיש טירחא, אבל במקום שיושבים על הספסלים ואין טירחא בדבר, אין קפידא, מכל מקום לא יכוין לעבור לפניהם כדי שיעמדו מפניו (ש"ך).

(ז) [203]אפילו חכם שהוא ילד, עומד בפני הזקן המופלג בזקנה. ואינו חייב לעמוד מלא קומתו(ט), אלא כדי להדרו. ואפילו זקן גוי, מהדרים אותו בדברים ונותנים לו יד לסומכו:

(ט) ואינו חייב לעמוד מלא קומתו - כיון שהוא ילד חכם וצריכין לנהוג בו ג"כ כבוד, אין לו להתבזות לקום מפני הזקן, אלא יעשה לו הידור. אבל שאר אדם צריך לעמוד מפני הזקן מלא קומתו כמו מפני החכם (ט"ז), כלומר ילד שהוא חכם יותר מהזקן אינו חייב כו' אבל אם אינו חכם יותר אף שהוא שוה לו בחכמה חייב לקום מפני הזקן (ש"ך).

(ח) [204]שני חכמים ושני זקנים, אין אחד צריך לקום מפני חבירו, אלא יעשה לו הידור. ([205]ואפילו הרב לתלמידו יעשה לו הילוך קלת): @NO MB@

(ט) [206]הרואה חכם(י) עובר, אינו עומד עד שיגיע לתוך ארבע אמותיו, וכיון שעבר מלפניו(יא) יושב. [207]ואם הוא רבו מובהק, עומד מלפניו מלא עיניו(יב) [208]ואינו יושב עד שיתכסה מעיניו או עד שישב במקומו:

---

[197] שם.

[198] עי' רמ"א (סי' שעו ס"א): אין אבל או חולה חייבים לעמוד, אפילו מפני נשיא. ועיי"ש ברע"א: לא הוי קימה שיש בה הידור, ומטעם זו גם בט' באב הכי הוא.

[199] לח"ש שם פ"ח סי' נג.

[200] תוס' שם ל"ה לוין, למב"ס ת"ת פ"ו ה"כ. לח"ש שם פ"ח סי' נג.

[201] אין חייבין בכבוד הזקן במקום שיש חסרון כיס (שכנה"ג הגה"ט אות ז).

[202] שם.?

[203] למב"ס ת"ת פ"ו ה"ט.

[204] למב"ס שם.

[205] הגהות מיימוניות ת"ת פ"ה ה"ט.

[206] קידושין לג ע"ב, למב"ס ת"ת פ"ו ה"ו.

[207] שם ע"ח.

[208] יומא נג ע"ח.

Commented [O18]: ל ציין בסי' רמ

Commented [O19]: ד סר ציון הסעיף קטן

(י) הרואה חכם כו' - פי' שהוא גדול ממנו וראוי ללמוד ממנו כנ"ל ברמ"א (סעיף א) (ט"ז), משמע דאסור לעמוד עד שיגיע לתוך ד' אמותיו דאי לאשמועינן דאינו חייב כבר נתבאר לעיל סעיף ב' ואף על גב דבנשיא ואב ב"ד ורבו מובהק עומד כמלא עיניו אלמא דאיכא הידור אפי' במקום רחוק התם ודאי כיון דחייבינן לעמוד מפניו כמלא עיניו איכא הידור אבל בחכם דעלמא כיון דליכא חיובא לא מוכחא מילתא שמפניו הוא עומד אלא נראה כאלו עומד לצרכו (ש"ך).

(יא) וכיון שעבר מלפניו כו' – וי"א דאינו יושב עד שיעבור ממנו ד' אמות השניות (ש"ך).

(יב) מלא עיניו – וי"א ברבו מובהק כמלא רס"ו אמות (ש"ך).

(י) [209]אם הוא מופלג בחכמה(יג), אפילו אינו רבו, דינו כרבו מובהק. (מי שהוא גדול הדור ומפורסם בדורו כך, נקרא מופלג בחכמה):

(יג) מופלג בחכמה כו' - ע"ל סק"(ב) (ש"ך)[210].

(יא) [211]אפילו בשעה שהוא עוסק בתורה, צריך לעמוד מפניו[212]:@NO MB@

(יב) [213]חכם, אפילו מופלג בחכמה, רשאי לעמוד(יד) בפני מי שהוא בעל מעשים[214]:

(יד) רשאי לעמוד - פירוש ואין בזה איסור משום זקן ואינו לפי כבודו (&), וי"א דצריכין לעמוד מפניו ועיקר להחמיר (ט"ז, ש"ך), דווקא שמוחזק בבעל מעשים ואין ספק בענינו חייב (ב"מ).

(יג) [215]ראה אב בית דין(טו), עומד מלפניו משיראנו מרחוק מלא עיניו עד שיעבור מלפניו ארבע אמות:

(טו) אב"ד כו' - בזמנינו אין נשיא ואב ב"ד ואף על פי שמקבלים בקהלות ראשי ישיבות ואב ב"ד אין להם אלא דין חכם ומה"ט לא נהגו עכשיו לעשות שורה לאב ב"ד כדלקמן (סעיף טו) ועכשיו נהגו שלא לקום אלא מפני ראש ישיבה ואב"ד ואפשר שלא לחלק בין חכם לחכם השוו מדותיהם שכל שהוא תופס ישיבה או אב"ד נקרא חכם לעמוד מפניו וצ"ע (ש"ך)[216].

---

[209] תוס' נכלות לס ע"ב ד"ה מורה, תכומת הלקן סי' קלח.

[210] וי"א שמופלג בחכמה שונה מגדול הדור, ופחות ממנו, ועכ"ז דינו כרבו מובהק (עי' או"ח סי' תעב ס"ה) (דבר משה ח"ג או"ח סי' ח).

[211] קילוקין לג ע"כ.

[212] א' מרבותי שאל, איך אתה רואה אותי.

[213] קכת לס ע"כ, כ"ן קילוקין יל ע"ס ד"ה למכ.

[214] כל זה בבעל מעשים שאיננו ע"ה, דת"ח אף שאינו חייב לעמוד בפני ת"ח אחר אלא רק מהדרו, מ"מ לבעל מעשים אף שפחות ממנו חייב לעמוד, ואפילו אינו בתורת ת"ח מ"מ אם הוא בן תורה צריך לעמוד לפניו, אבל אם הוא ע"ה שאינו לומד כלל הלוא בזה גופא חסר הוא ובעל מום, וגם זילותא לת"ח לעמוד בפני ע"ה שהוא בעל מעשים, וכ"ש אם הוא ת"ח גדול (תשובות והנהגות ח"א סי' תקלא), גדר בעל מעשים היינו ירא שמים או בחסידות וקדושה, ולא מפני שעסקן היה בצדקה (תשובות והנהגות ח"ד סי' ריח), הרב במקומו או הר"מ בישיבתו, שאם יקומו לפני בעל מעשים שאינו ת"ח, עלולים למעט בערכם, דאינם חייבים לקום. (וגדר בעל מעשים שחייבין לקום לפניו הוא העוסק במצות במסי"נ וכ"ש בהרבצת תורה, שמוכן להתבזות ומתבזה לכבוד ה' ותורתו אין לך בעל מעשים כמוהו (תשובות והנהגות ח"ה סי' ערה). אם יש אדם שעשיר ממך, אתה מחויב לכבדו, כדמצינו רבי היה מכבד עשירים, ותחשוב בהיות כי ה' יתן לו עושר, מסתמא ראוי הוא לכך (קצש"ע סי' כח ס"ג).

עי' הערה **Error! Bookmark not defined.**.

[215] למכ"ס ת"ת פ"ו ה"ו.

[216] כיון שהש"ך בעצמו סיים בצ"ע אנו חוזרים להלכה פסוקה לקום בפני כל חכם באמת, ומכ"ש חכם מופלג אף על פי שאינו לא תופס ישיבה ולא אב"ד, ואפילו לדעת הש"ך יראה דעכ"פ הדור חייב לעשות (שבט הלוי ח"ו סי' קמו). לרבו מובהק שחייב בכבודו במיוחד ראוי להחמיר לעמוד מלוא קומתו, וה"ה לרב בעירו וכן ר"מ בישיבה שלו דינם כעין נשיא וחייב בכבודו במיוחד (עיין ערה"ש סי' רמב סקט"ו), ועי' ש"ך (סי' רמד סק"(טו)), וכוונתו דכיון שהעולם אינם יודעים להבחין לחלק מיהו חכם מופלג בחכמה שצריך לעמוד לפניו ומיהו חכם שאינו מופלג בחכמה, ע"כ השוו מידותיהם ונהגו לקום רק לראש ישיבה או אב"ד שעליו יודעים העולם שהוא חכם מופלג בחכמה. ונראה שעכ"פ במקומו של הרב ובישיבתו של הר"מ צריך להחזיקו כחכם מופלג בחכמה שחייבין מדינא לקום לפניו מלוא קומתו. ואין ראוי לרב בעירו ולר"מ בישיבה שלו למחול על כבודו, אלא

(יד) [217]ראה את הנשיא, עומד מלפניו מלא עיניו, ואינו יושב עד שישב במקומו או עד שיתכסה מעיניו. [218]וכולם שמחלו על כבודם, כבודם מחול(טז), ואעפ"כ מצוה לכבדם ולקום מפניהם קצת[219]:

(טז)מחול - ת"ח היודע נגן בכמה מיני כלי זמר הרשות בידו לנגן בכנור לפני חתן וכלה ומצוה עביד אחרי שהכל יודעים שאין לו שכר בעמלו ושהוא עושה לש"ש שזה מצוה שבין ישראל למקום כ"ש מצוה שהזמן גרמא אין בו משום ביזוי כבוד זקנה ותורה וכל הנוהג קלות בעצמו לצורך גבוה ומצות ה' אף שאינה מצות עשה ממש רק גמילות חסד הרי זה משובח ותבא עליו ברכה, שונה מהשבת אבידה (עי' סי' ?) (פ"ת).

Commented [O20]: כ ה זה משנה

(טו) [220]כשהנשיא נכנס לבית המדרש, עומדים ואינם יושבים עד שיאמר להם: שבו. כשאב בית דין נכנס, עושים לו שורות עומדים מכאן ומכאן, עד שישב במקומו. כשהחכם נכנס, כל שיגיע לו בארבע אמותיו עומד מלפניו, אחד עומד ואחד יושב, עד שנכנס במקומו:@NO MB@

(טז) [221]בני חכמים(יז) ות"ח, בזמן שהרבים צריכים להם, מפסיעים על ראשי העם ונכנסים למקומם. [222]ואין שבח לתלמיד חכם שיכנס באחרונה(יח). יצא לצרכיו(יט), נכנס וחוזר למקומו:

(יז) בני חכמים כו' - היינו אם הבנים של החכמים או התלמידים של החכמים הולכים באיזה עסק, אז אם אותו עסק הוא לצורך רבים, יש להם רשות לפסוע, ובזה אין חילוק הן אם היה העסק ההוא קודם כניסתן לבית המדרש, שיש להם רשות ליכנס ולפסוע, והן אם היו כבר שם ויוצאין לעסק זה וחוזרין, שיש לפסוע (ט"ז, ש"ך), ואפשר שהלשון היא בנים של חכמים ובנים של תלמידי חכמים (ש"ך).

(יח)שיכנס באחרונה - הרשות בידו לעשות כן והקהל מחויבים לסבול דבר זה ממנו, אבל הוא עצמו ימנוע מלעשות כן, דוגמא דקימה אף על גב דמצוה היא אפילו הכי אמרינן שלא יטריח הצבור[223] (ט"ז).

(יט)יצא לצרכיו - משמע אף על פי שהוא חכם אינו מפסיע אא"כ ביוצא לצרכיו זהו כיון שכבר היה שם ויצא (ט"ז).

(יז) [224]בני חכמים שאבותיהם ממונים פרנסים על הצבור, בזמן שיש בהם דעת לשמוע, נכנסים ויושבים(כ) לפני אביהם והופכים פניהם כנגד אביהם. ואם אין בהם דעת לשמוע, הופכים פניהם כלפי העם:

(כ) נכנסים ויושבים כו' - אין פירושו שיפסיע על ראשי עם קודש, אלא שיש לאביהם רשות ליקח בניהם עמהם בשעת כניסתן, ולהחזיק בניהם אצלם במקום מושבם, ואף במשתה מושיבין הבנים בצד הזקנים משום כבוד אביהם (ט"ז).

(יח) [225]היו ביחד, חכם שמופלג בחכמה והוא בחור וזקן שמופלג בזקנה והוא חכם קצת, בישיבה של דין או של תורה, הולכים אחר החכמה להושיב החכם בחור בראש ולדבר

על בני קהילתו ותלמידיו לעמוד מלוא קומתם פעמיים ביום וזוכים לקיום המ"ע (תשובות והנהגות ח"ה סי' רעה).

[217] קילוסין שם.

[218] קילוסין לב ע"ח כתובות יז ע"ח.

[219] הנה הרמב"ם בהלכות ת"ת (פרק ה' הי"א) כתב וז"ל, הרב המובהק שרצה למחול על כבודו בכל הדברים האלו, או באחד מהן וכו', הרשות בידו, עכ"ל. והגאון מבריסק דקדק דלשיטת הרמב"ם מחילה מועילה אך ורק ברבו מובהק, אבל מחילה של קימה בפני חכם או זקן אין מחילה מועילה. אמנם השו"ע כאן לא חילק כך (ועי' לעיל סי' רמב סל"ב) (אור לציון ח"א יו"ד סי' ט). ועי' בנין ציון לעיל הערה 167.

[220] הוריות יג ע"ב, תוס' טוד קילוסין לג ע"ב ד"ה חכם, רמ"ק שם פ"ח סי' נט.

[221] הוריות שם.

[222] רמב"ם ת"ת פ"ו ה"ז.

[223] עי' לעיל סק"(ח).

[224] הוריות שם.

תחילה[226]. ובמסיבה של משתה או של נישואים(כא), הולכים אחר הזקנה להושיבו בראש. [227]ואם החכם מופלג בחכמה והזקן אינו מופלג בזקנה, בכל מקום הולכים אחר החכמה. ואם הזקן מופלג בזקנה והחכם אינו מופלג בחכמה, בכל מקום הולכים אחר הזקנה, הואיל והוא חכם קצת. ואם אין שום אחד מהם מופלג, לא זה בחכמה ולא זה בזקנה, הזקן קודם בכל מקום(כב):

(כא) או של נשואים כו' - אם אחים או אחיות יעשו להם נשואים אף על גב שא' גדול מחבירו בחכמה לא יקדימו לעשות נשואים לקטן בשנים מפני שהוא גדול בחכמה אלא יקדימו לעשות נשואים לגדול בשנים כו' (ש"ך).

(כב) הזקן קודם בכ"מ - והוא שיהא חכם קצת והיינו שהבחור חכם ממנו דאל"כ זה פשוט (ט"ז וש"ך). ובשניהם אינם מופלגים, הולכים אחר השנים, דהיינו למי שיש לו יותר שנים ואפי' אינו זקן בן ע' שנה. וטעם שהזקן קודם בזה שאין בזה פחיתות להחכם שאינו מופלג במה שחולקין כבוד לשכנגדו בשביל שנותיו (ט"ז), ויש חולקים דהיכא דאין אחד מופלג הוי ליה כאילו תרווייהו מופלגים ובישיבה הלך אחר החכמה ובמסיבה הלך אחר הזקנה (ש"ך).

---

[225] כ"כ קכ ע"ח רמ"ק סס [קילוסין פ"ק? לו כ"כ] סי' נל.

[226] וה"ה להקדימו להיות ש"ץ (מ"ב סי' נג סקל"ו), ואפילו בימים נוראים אם מזדמן לו שנים אחד שהוא בן תורה וירא חטא ואין לו אלו הפרטים והשני הוא איש פשוט והוא נשוי ויותר מבן שלשים הבן תורה קודם (מ"ב סי' תקפא סקי"ג).

ועי' או"ח (סי' קסה ס"ב): אם רבים מסובין בסעודה, הגדול נוטל ידיו תחילה וכו', מ"ב: דכן הוא כבודו.

ועי' או"ח (סי' קסז סי"ד): אם המסובים רבים, גדול שבכולם בוצע. הגה: ואם הם שוים ואחד מהן כהן, מצוה להקדימו. ואם הכהן עם הארץ, ת"ח קודם לו. ואם הכהן ג"כ ת"ח, אלא שהוא פחות מן השני, טוב להקדימו אבל אין חיוב בדבר וכו'. מ"ב: גדול שבכולם - בחכמה מפני כבודו: בוצע - ומוציא האחרים בברכתו ואפילו במקום דהמנהג דכל אחד מברך לעצמו על ככרו מ"מ המנהג דגדול בוצע תחלה וכו'. להקדימו - דכתיב וקדשתו ואחז"ל לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון: ת"ח קודם לו - ואסור להת"ח להקדימו לפניו ומבזה בזה את התורה וכו' אבל אם נותן לו רשות לברך שלא מחמת כהונה רשאי: טוב להקדימו - ואיתא בגמרא שמי שנזהר בזה [להקדים הכהן – מחה"ש] מאריך ימים בכך:

ועי' או"ח סי' קע ס"ב: שנים שיושבין על השלחן, הגדול פושט ידו תחלה. והשולח ידו בפני מי שגדול ממנו, הרי זה גרגרן. מ"ב: הגדול פושט וכו' - אפילו בדאיכא קערות טובא לא יפשוט ידו לקערה שלפניו עד שהגדול יפשוט תחלה לקערה שלפניו וה"ה במניחין פירות לפני כאו"א שיפשוט הגדול ידיו תחלה:

ועי' או"ח (סי' רא ס"א): גדול מברך, אפילו בא בסוף. ואם רצה ליתן רשות לקטן לברך, רשאי. והני מילי כשאין שם אורח, אבל אם יש שם אורח, הוא מברך אפילו אם בעל הבית גדול ממנו, כדי שיברך לבעל הבית וכו'. מ"ב: גדול מברך - היינו הגדול בחכמה שבכל המסובין הוא יהיה המברך בהמ"ז לכולם ואף דהשתא המנהג שכל א' מברך לעצמו בלחש וכדלעיל בסימן קפ"ג מ"מ מנהג ד"א לכבדו שיהיה הוא המזמן.

א' קנה בדמים יקרים לולב ונתנו לרבו, ורבו אמר לו במצות ה' אין חולקין כבוד לרב דיותר קרוב אדם אצל עצמו לעשות מצוה שצוה הקדוש ברוך הוא משום אדם, וזה לא נאמר אלא על מצוה המוטלת על כל איש מישראל אבל במצוה המשותפת לצבור כגון קריאת התורה וכל כיוצא בזה שאין המצוה שכל עדת ישראל יעשו אותה כל א' לעצמו שאין סגנון המצוה כך רק שיעשוה קצת אנשים מן הצבור ואז פשיטא שיש להקדים הת"ח ואנשים מכובדים לשאר כל אדם (שע"ת סי' תרנח סקי"ב). וצ"ע בכתיבת אות אחרון בספר תורה.

[227] לקמ"ס ג,ב סס ד"ה והוא.